

OPERAČNÍ PROGRAM
LIDSKÉ ZDROJE
A ZAMĚSTNANOST

PODPORUJEME
VAŠI BUDOUCNOST
www.esfcr.cz

Lukáš Radostný, Hana Štěpánková, Michal Kryl:

Situační analýza obce Velké Hamry

Obsah

Obsah	1
Úvod	1
Zadavatel	1
Vznik a cíle výzkumu	1
Interpretační rámec	1
Výzkumné metody	2
Realizace výzkumu a jeho limity	3
Nakládání s informacemi a etika výzkumu	4
Socioekonomická situace v obci a vyloučených lokalitách	4
Obecné představení obce	4
Identifikace sociálně vyloučených lokalit v kontextu obce a míra jejich vyloučení	7
Infrastruktura v lokalitách	12
Veřejný prostor v SVL	13
Kapacity poskytovatelů veřejných a sociálních služeb a jejich dostupnost	13
Možnosti trávení volného času	13
Odhady socio-demografických charakteristik SV populace	14
Počty obyvatel	14
Ekonomická aktivita	15
Poměr pohlaví	16
Vzdělanostní struktura	16
Počty a velikost domácností	16
Etnická struktura	17
Invalidita a zdravotní problémy	17
Vnitřní strukturace a hierarchie sociálně vyloučené populace	18
Migrace	18
Stabilita bydlení	19
Bydlení	19
Celková charakteristika bytového fondu v obci a ubytovacích kapacit	19
Formy bydlení, ve kterých žijí sociálně vyloučení lidé	20
Historický vznik „špatných adres“ a velikost lokalit	21
Ceny bydlení, vlastnictví, stav domů a jejich vybavenost	22
Výskyt bydlení bez právního důvodu (bez smlouvy)	24
Volné bytové kapacity využitelné pro bydlení cílové skupiny	25
Lidé bez domova	25
Rozbor bytové politiky a pravidel přidělování bytů	25
Možnosti alternativního bydlení pro sociálně vyloučené, reálnost jejich získání	26
Historie privatizace bytového fondu v obci a její následky	27
Zadlužení	28
Charakter a výše zadlužení obyvatel, počty dlužníků a domácností dlužících na nájemném	28
Soudní vystěhovávání a neprodloužení smlouvy	29
Počet nájemníků, kterým vystěhovávání hrozí	29
Splátkové kalendáře, posílání plateb na účet majitele, institut zvláštního příjemce	29

Spotřebitelské chování, skladba výdajů domácností.....	30
Vývoj zaměstnanosti v obci	30
Zaměstnanost obyvatel SVL.....	30
Pracovní příležitosti pro nízkopříjmové obyvatele	30
Alternativní formy a strategie obživy	31
Pracovní historie lidí.....	31
Struktura uchazečů o práci a nezaměstnanost za poslední tři roky	31
Aktivní politika zaměstnanosti	33
Možnost získat práci z pohledu výzkumníků i lidí samotných	34
Schopnost institucí zprostředkovat práci a přístup institucí z pohledu lidí ze SVL.....	34
Schopnost vyjít se současnými příjmy.....	35
Vývoj dávek státní sociální podpory a dávek v hmotné nouzi	35
Přístup institucí k vyplácení mimořádné okamžité pomoci	35
Přístup k vyplácení doplatku na bydlení	36
Sociální služby a jiné podpůrné aktivity v obci	36
Pokrytí	36
Terénní sociální pracovníci.....	36
Kapacity a zaměření azylových domů	36
Kapacity nízkoprahových zařízení.....	36
Kapacity SAS a TPOSP.....	37
Jak lidé znají, využívají a oceňují jednotlivé služby.....	37
Vzdělání	38
Předškolní příprava.....	39
Dostupnost škol	40
Podíl romských žáků a podíl žáků ze SVL a na jednotlivých ZŠ	40
Podíl dětí vzdělávaných dle jednotlivých vzdělávacích programů	41
Přeřazování na ZŠ Údolí Kamenice.....	41
Předčasné ukončování docházky, přechody na SŠ a úspěšnost na SŠ	41
Školy v očích rodičů a připravenost škol na děti ze SVL	42
Rodina	43
Počty případů orgánu sociálně-právní ochrany dětí.....	43
Intervence z důvodů hrozící ztráty bydlení.....	44
Druhy uložených sankcí, ústavní péče a nařizování ústavní výchovy	44
Potíže identifikované samotnými rodinami a pohled na činnost institucí.....	44
Početní stav orgánu, ochota obce zvýšit stav, spolupráce s NNO dalšími institucemi	45
Záškoláctví a skryté záškoláctví	45
Raná péče a další služby pro rodinu, případové konference	45
Bezpečnost	45
Místa vnímaná jako méně bezpečná a vnímané bezpečnostní problémy	45
Charakteristika spádového oddělení Policie ČR.....	46
Existence a funkčnost preventivních opatření, spolupráce s obcí.....	47
Důvěryhodnost policie z pohledu obyvatel.....	48
Porovnání situace v rámci lokalit a mimo ně.....	48

Odlišný pohled lidí v SVL a mimo SVL na konkrétní kauzy	48
Nedostatky dosavadních integračních snah	52
Nejčastější a největší problémy z pohledu lidí v SVL a z pohledu výzkumníků	53
Porovnání socioekonomické situace obyvatel žijících v SVL a mimo SVL.....	54
Nutnost řešit situaci komplexně v celé obci	54
Vztahy mezi lidmi uvnitř a vně SVL	55
Sociální kapitál rodin, funkčnost sousedství.....	55
Možnosti participace lidí z lokalit na změnách v obci	56
Závěr	56
Klíčové elementy dynamiky sociální exkluze	56
Slabá a silná místa místní integrační politiky	58
Identifikace oblastí nutné intervence v rámci lokálního partnerství	59
Seznam použité literatury a zdrojů	61

Seznam map, tabulek a fotografií

Tabulky č. 1: Uskutečněné rozhovory se zástupci institucí	2
Tabulky č. 2: Uskutečněné rozhovory s obyvateli SVL a osobami ohroženými sociálním vyloučením	3
Mapy č. 1: Poloha Velkých Hamrů v rámci ČR, větší města v blízkosti, obce v okolí.....	5
Mapa č. 2: Velké Hamry – základní orientace	5
Mapa č. 3: Rozmístění SVL v obci	8
Fotografie č. 1: Mezivodí	9
Fotografie č. 2: Panský dům.....	10
Fotografie č. 3: Naproti hasičárně.....	11
Fotografie č. 4: Za Betonárkou	12
Fotografie č. 5: Přístřeší	12
Tabulka č. 3: Počet obyvatel SVL v lokalitách (k srpnu 2013).....	14
Tabulka č. 4: Odhad nepřihlášených osob a osob bez smlouvy (k srpnu 2013).....	15
Tabulka č. 5: Uchazeči o zaměstnání ze SVL ve VH celkem podle vzdělání k 1. 9. 2013	16
Tabulka č. 6: Domácnosti v jednotlivých lokalitách	17
Tabulka č. 7: Skladba bytů v majetku města.....	20
Tabulka č. 8: Počet uvolněných bytů za poslední tři roky	25
Tabulka č. 9: Zadluženost vůči městu před možností odpracovat dluhy a v době šetření.....	28
Tabulka č. 10: Uchazeči o zaměstnání podle vzdělání	32
Tabulka č. 11: Uchazeči o zaměstnání ze SVL*	32
Tabulka č. 12: Vyřazení uchazeči o práci – sankční důvody	32
Tabulka č. 13: Uchazeči o zaměstnání umístění na dotované zaměstnání (SÚPM, VPP)	33
Tabulka č. 14: Uchazeči o zaměstnání zařazení do rekvalifikačních kurzů	34
Tabulka č. 15: Podíl romských žáků a podíl žáků ze SVL a na jednotlivých ZŠ v roce 2012/2013	40
Tabulka č. 16: Přechod na střední školy – ZŠ VH I.....	42

Úvod

Zadavatel

Před představením samotného výzkumu považujeme za nutné přiblížit činnost jeho zadavatele – Agentury pro sociální začleňování (dále Agentura). Jedná se odbor Sekce pro lidská práva při Úřadu vlády ČR, který podporuje obce při začleňování obyvatel sociálně vyloučených lokalit. Cílem činnosti je zlepšení situace v oblastech bydlení, vzdělávání, zaměstnanosti, bezpečnosti, rodinného zázemí a poskytování sociálních služeb. Nástrojem k dosažení tohoto cíle je propojování místních subjektů (politických představitelů měst, odborů a orgánů měst, neziskových organizací, škol, úřadů práce, zaměstnavatelů, policie, obyvatel sociálně vyloučených lokalit, veřejnosti...) a vytváření tzv. lokálních partnerství. Základem úspěchu je totiž spolupráce všech těchto složek, informovanost a vzájemná koordinace. Agentura od doby svého vzniku (23. 1. 2008) získala mnoho cenných zkušeností v různých obcích, a vytvořila tak řadu metodických postupů a koncepcí, které lze uplatňovat v další činnosti. Zároveň disponuje znalostmi o získávání financí na realizaci dlouhodobých projektů. V neposlední řadě předkládá poznatky z komunální úrovně státní správě a má vliv na tvorbu zákonů a vyhlášek. Po třech letech spolupráce jsou obce zpravidla již dobře seznámeny s nástroji sociálního začleňování a naplňování cílů přebírají místní koordinátoři a vzniklá lokální partnerství.

Vznik a cíle výzkumu

V roce 2013 začala Agentura pro sociální začleňování spolupracovat se 17 novými obcemi. K naplňování cílů Agentury i obcí, které projeví zájem problémy sociálně vyloučených na svém území řešit, bylo v první řadě třeba zmapovat výchozí situaci, identifikovat sociálně vyloučené lokality a osoby ohrožené sociálním vyloučením, popsat oblasti, v nichž je nutná intervence, a získat podklady pro budoucí projekty, které přinesou finance na řešení problémů. Z těchto důvodů pověřila Agentura výzkumníky vytvoření situačních analýz v jednotlivých obcích. Tato analýza se zaměřuje na situaci v obci Velké Hamry a obcí v jejím okolí.

Interpretační rámec

Centrálním teoretickým konceptem této analýzy je sociální vyloučení. Sociální exkluzí rozumíme proces, v rámci kterého dochází k vylučování lidí nebo skupin lidí do společenské izolace, která se velmi často pojí s chudobou, ztrátou sociálních vazeb překračujících hranice sociálně vyloučených lokalit a sdílením specifických hodnot, společenských norem a životních strategií, které jsou platná právě a pouze v daných lokalitách. Lze sledovat jak vnější příčiny tohoto procesu, jako jsou legislativní úpravy, postoje institucí a i majoritní společnosti, tak faktory vnitřní, mezi které se řadí přístup a návyky samotných obyvatel sociálně vyloučených

lokalit. Vyšší koncentraci sociálně vyloučených lidí nazýváme sociálně vyloučenou lokalitou (SVL).

Výzkumné metody

Použité metody lze v zásadě rozdělit na tzv. desk research a polostrukturované rozhovory¹, doplňkovou metodou bylo rovněž zúčastněné pozorování. Desk research spočívá v získávání a zpracovávání dat od institucí, jako je příslušný úřad práce, evidence obyvatel, OSPOD, PČR, škol apod. Obdržené údaje jsme jednak umístili do tabulky (viz příloha „Tabulka indikátorů s vyplněnými zjištěnými daty“), jednak jsme je využívali v samotném textu zprávy. Respondenty rozhovorů byli v první řadě zástupci institucí, kteří byli obeznámeni s určitou dílčí oblastí dané problematiky (přehled rozhovorů viz Tabulky č. 1). Další rozhovory pak probíhaly s obyvateli SVL, osobami ohroženými sociálním vyloučením a romskými obyvateli Velkých Hamrů a okolních obcí, celkem bylo uskutečněno 32 rozhovorů (přehled viz Tabulky č. 2). Jednalo se o rozhovory částečně polostrukturované (pro zjištění relevantních podkladů pro analýzu), částečně hloubkové, při nichž měl respondent více prostoru pro popis své zkušenosti v daném tématu.

Tabulky č. 1: Uskutečněné rozhovory se zástupci institucí

Velké (v délce přibližně 1 hodiny)
Starosta Velkých Hamrů
Pracovník Technických služeb VH
Metodik prevence ZŠ VH I
Ředitelka ZŠ a MŠ VH II
Ředitel ZŠ Údolí Kamenice
Vedoucí Služeb sociální prevence (SSP), o. s. Most k naději Liberec
Vedoucí NZDM Tanvald
OSPOD Tanvald
Vedoucí Obvodního oddělení PČR Tanvald
Asistenti prevence kriminality VH
Majitelé domů a sousedé SVL Mezivodí

Malé (v délce přibližně půl hodiny)
Tajemnice MěÚ VH
Vedoucí sociálně správního odboru VH
Pracovnice Evidence obyvatel VH
Bytová referentka VH
Finanční účetní, poplatky VH
Ředitelka ZŠ VH I
Ředitelka Masarykovy ZŠ Tanvald
Speciální pedagožka Maják Tanvald
Vedoucí SAS D.R.A.K. Liberec
Správce domu na Mezivodí

¹ V návrhu projektu figurovalo rovněž využití metody dotazníkového šetření, vzhledem k malému počtu sociálně vyloučených obyvatel ve Velkých Hamrech však byl tento nástroj nahrazen uskutečněním většího počtu hloubkových rozhovorů (minimální počet rozhovorů tak byl navýšen z 15 na 30).

Tabulky č. 2: Uskutečněné rozhovory s obyvateli SVL a osobami ohroženými sociálním vyloučením

Velké Hamry				V okolí Velkých Hamrů			
Lokalita	Pohlaví	Věk	Etnicita	Lokalita	Pohlaví	Věk	Etnicita
Mezivodí	Muž	20	Romská	Desná (za kinem)	Muž a žena	60, 30	Česká, romská
Mezivodí	Žena	35	Romská	Desná (za kinem)	Muž a žena	30, 26	Romská
Mezivodí	Žena	38	Romská	Desná (za kinem)	Žena	50	Romská
Mezivodí	Muž	43	Romská	Tanvald (u Quattra)	Muž a žena	50	Romská
Panský dům	Muž	24	Romská	Smržovka (u Maška)	Žena	50	Romská
Panský dům	Muž	25	Romská	Smržovka (u Maška)	Žena	53	Romská
Naproti hasičárně	Žena	22	Romská	Smržovka (naproti Centru)	Muž a žena	47, 47	Romská
Naproti hasičárně	Muž	33	Romská	Smržovka (naproti Centru)	Muž a žena	57, 55	Romská
Naproti hasičárně	Muž	38	Romská	Smržovka (naproti Centru)	Muž a žena	70, 70	Romská
Za Betonárkou	Muž	50	Romská	Tanvald (u autobusáku)	Žena	40	Romská
Za Betonárkou	Žena	36	Česká	Tanvald (u autobusáku)	Muž a žena	25, 18	Romská
Přístřeší	Muž a žena	38, 26	Romská	Desná (Ve Sladké díře)	Muž	36	Romská
Za školkou	Muž	50	Romská	Tanvald (sídliště)	Muž	32	Romská
Za školkou	Žena	50	Romská	Tanvald (sídliště)	Muž a žena	26, 22	Romská
Sídliště VH	Muž	26	Romská	Železný Brod (sídliště)	Muž a žena	36, 34	Romská
Centrum VH	Muž	40	Romská				

Realizace výzkumu a jeho limity

Výběru respondentů ve Velkých Hamrech předcházely rozhovory se zástupci institucí, kteří byli obeznámeni se situací SVL a jejími obyvateli (pracovnice OSPOD, pracovník technických služeb a starosta Velkých Hamrů). Konkrétní lokality ve městě nám ukázali asistenti prevence kriminality. Následně jsme se pokoušeli obyvatele jednotlivých domů kontaktovat a požádat je o rozhovor. Zpočátku jsme se dočkali několika odmítnutí na Mezivodí, počáteční nedůvěru však prolomila naše účast (v jednom případě aktivní) na fotbalovém turnaji, který pořádali sami hamrovští Romové. Tímto způsobem jsme získali řadu důležitých kontaktů, což nám umožnilo lepší výběr respondentů. Další rozhovory jsme proto mohli pořizovat s osobami, které jsme na základě předchozích rozhovorů vyhodnotili jako významné.

Respondenty mimo Hamry jsme pak vytipovávali právě při rozhovorech s hamrovskými, jelikož po konzultaci se zadavatelem bylo smloueno, že základní okruh respondentů budou

představovat lidé, kteří v Hamrech žijí nebo zde žili v minulosti, nebo zde mají příbuzné. V okolních obcích jsme tedy již vždy vyhledávali konkrétní osoby či rodiny.

Na tomto místě je třeba reflektovat, že analýza získaných dat přináší vždy pouze obraz skutečnosti založený na interpretaci získaných informací. Respondenti tvoří pouze část sociálně vyloučených v regionu, okolnosti pořizování rozhovorů nejsou vždy ideální (přítomnost dalších lidí, rušné místo, únava respondenta) a výpověď ovlivňuje postoj respondenta vůči výzkumníkovi (nedůvěra, snaha o lepší sebe prezentaci) a koneckonců i samotná paměť respondenta (zapomínání, vytěšňování). Ke zkreslení může docházet také na straně výzkumníka, a to jak v průběhu rozhovoru (nepochopení, neznalost, únava), tak při zpracovávání dat a psaní zprávy (zjednodušování, zplošťování). Naši snahou však samozřejmě bylo představit maximálně autentický obraz SVL s ohledem na identifikaci a porozumění mechanismům sociálního vyloučení.

Nakládání s informacemi a etika výzkumu

Je pro nás závazný „Etický kodex České asociace pro sociální antropologii“². To mimo jiné znamená, že jsme šetřením nenarušili soukromí a důstojnost respondentů, vždy jsme je informovali o smyslu výzkumu, požádali je o svolení rozhovor nahrávat (v případě záporné reakce jsme rozhovor nenahrávali). Zaručili jsme se také za to, že se ve zprávě neobjeví jména respondentů (s výjimkou majitelů nemovitostí) a při psaní zprávy jsme se snažili, aby ani při dobré znalosti situace nebylo možné rozklíčovat, o koho se jedná.

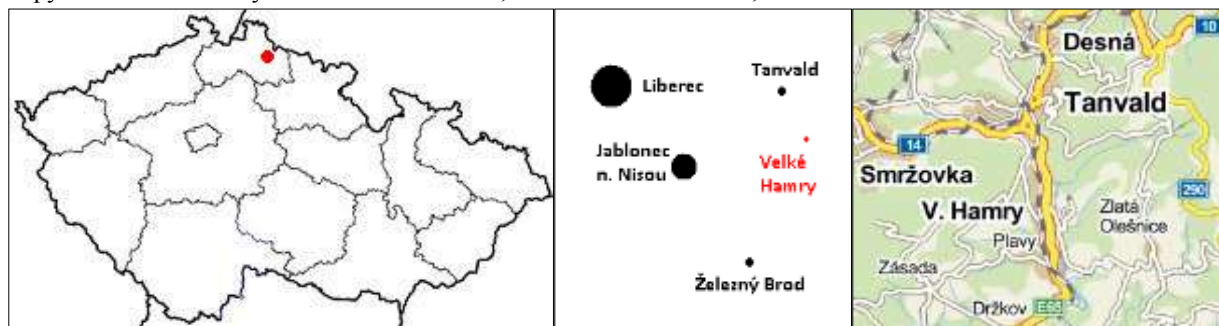
Socioekonomická situace v obci a vyloučených lokalitách

Obecné představení obce

Obec Velké Hamry se nachází v severních Čechách ve správním obvodu obce s rozšířenou působností Tanvald, v okrese Jablonec nad Nisou v Libereckém kraji. Město leží v podhůří Jizerských hor a protéká jím řeka Kamenice. Název Velké Hamry se používá od roku 1914, kdy došlo ke sloučení osad Hoření a Dolení Hamr. V roce 1926 byla obec povýšena na městys a v roce 1968 na město. V roce 1942 byly k Velkým Hamrům připojeny části Bohdalovice a Svárov. Město má v současnosti přibližně 2 760 obyvatel. V okolí nalezneme obce Plavy, Zlatá Olešnice, Držkov, Desná a Zásada, z větších měst pak Tanvald, Železný Brod a Jablonec, případně Liberec. Spojení s okolním světem zajišťuje především silnice E65 vedoucí z Prahy až k polským hranicím a železnice Železný Brod – Tanvald. Vlaky jezdí v podstatě jednou za hodinu, autobus do Tanvaldu pak ve špičce ještě častěji, dobré je i autobusové spojení do Jablonce a Liberce, byť většinou vyžaduje jeden přestup.

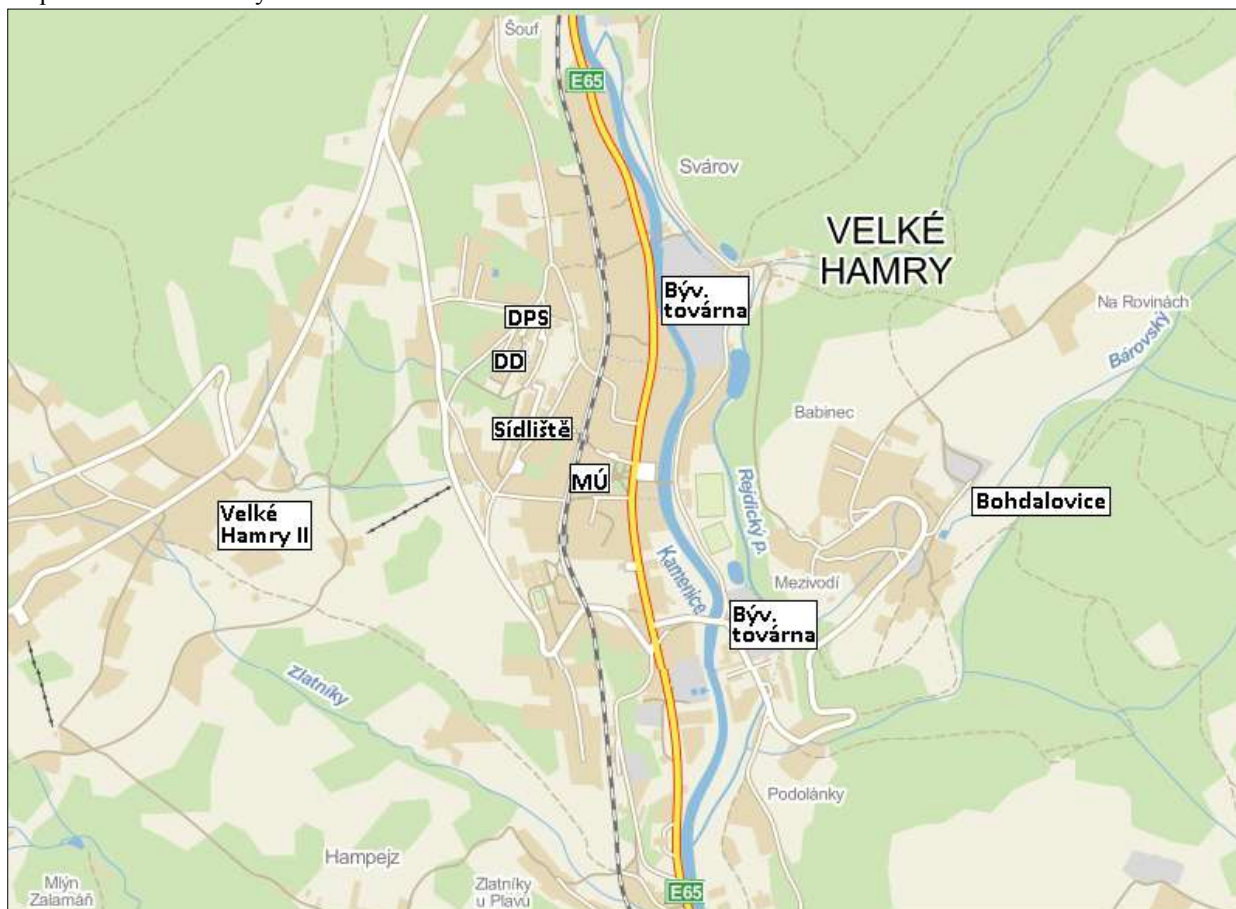
² http://www.casaonline.cz/wp-content/uploads/2009/12/Eticky_kodex_CASA.doc

Mapy č. 1: Poloha Velkých Hamrů v rámci ČR, větší města v blízkosti, obce v okolí

Páteř města tvoří zmíněná silnice E65, respektive řeka Kamenice, v jejíž blízkosti se nachází městský úřad a některé obchody. Ve svahu za městským úřadem se rozkládá malé sídliště, ještě výše pak nalezneme domy s pečovatelskou službou a domov důchodců. Mimo hlavní osu leží části Bohdalovice (na východě) a Hamrska neboli Velké Hamry II (na západě). Na jihu a na severu v blízkosti řeky se nalézají také budovy bývalých textilních továren – na Mezivodí a na Svárově.

Mapa č. 2: Velké Hamry – základní orientace

Město má patnáctičlenné zastupitelstvo, z něhož je volen starosta, místostarosta a pětičlenná rada. Pod městským úřadem působí také tajemnice, tři pracovnice sociálně správního odboru (vedoucí, referentka přestupků, a pracovnice, která má na starosti matriku a evidenci obyvatel), čtyři pracovnice finančního odboru (vedoucí, finanční účetní, která má zároveň na starosti poplatky, mzdová účetní a bytová referentka), vedoucí a referentka stavebního odboru.

Město je zřizovatelem dvou mateřských a dvou základních škol (Mateřská škola Velké Hamry I, Základní škola Velké Hamry I, Základní škola a Mateřská škola Velké Hamry II).

Ordinuje zde dětský lékař i praktický lékař od 1. 7. 2013 tu sídlí také záchranná služba. Nejbližší služebna státní i městské policie je v Tanvaldu, od června však ve městě působí dva asistenti prevence kriminality (viz dále). Sociální služby jsou zastoupeny domy s pečovatelskou službou a domovem pro seniory. O veřejné prostory města se starají místní Technické služby. Je zde zřízena knihovna a veřejné dětské hřiště. Ve městě působí několik spolků: Sokol, Sbor dobrovolných hasičů, turistický oddíl Liščata, mykologická společnost, včelařský kroužek, honební společenstvo a svaz chovatelů.

Velké Hamry nabízejí možnost nákupu v několika koloniálech, večerce, řeznictví, lékárně, drogerii, trafice či železářství. Herny ani zastavárny ve městě nejsou. V obci je sběrna železa a drahých kovů. Za některými úřady, institucemi a službami musí obyvatelé města dojíždět do Tanvaldu nebo do Jablonce (Úřad práce, levnější supermarkety, kroužky pro děti, bankomat aj.).

Míra nezaměstnanosti ve Velkých Hamrech odpovídala na konci roku 2012 podle kvalifikovaného odhadu analytika ÚP 13,2 %, což bylo výrazně nad celorepublikovým průměrem (9,4 %). Stejná míra nezaměstnanosti byla zaznamenána také o rok dříve, z této doby známe i počet registrovaných uchazečů o zaměstnání – bylo jich 184, z toho 107 bylo v evidenci déle než půl roku a 77 déle než rok). Mezi uchazeči o zaměstnání figurují převážně jedinci se středním odborným vzděláním (asi 40 %) a jedinci se základním vzděláním plus ti, kteří absolvovali praktické školy (asi 34 %).³ Přibližně 460 osob (tedy téměř 17 % obyvatel) pak podle vedoucí oddělení nepojistných sociálních dávek ÚP v Jablonci pobírá příspěvek na živobytí.

Problematikou sociálního vyloučení v obci se z vedení města zabýval především sám starosta, vedoucí sociálního odboru se zaměřovala více na seniory, zdravotně postižené a nesvéprávné. Úzkou spoluprací s obyvateli sociálně vyloučených lokalit navázal také pracovník technických služeb. Z institucí mimo Hamry se do života lidí ze sociálně vyloučených lokalit nejvíce zapojila pracovnice OSPOD z Tanvaldu. Neziskové organizace systematicky v obci nepůsobily. Ke změně došlo na počátku roku 2013, kdy město navázalo spoluprací s Agenturou pro sociální začleňování, vzniklo lokální partnerství a na řešení problematiky se začalo podílet více aktérů.

³ Tyto údaje odpovídají konci roku 2011, od té doby se uchazeči evidují v novém informačním systému, který neumožňuje získání potřebných dat.

Identifikace sociálně vyloučených lokalit v kontextu obce a míra jejich vyloučení

V České republice je konceptu sociálního vyloučení (exkluze) užíváno nejčastěji ve vztahu k lokalitám obývaným převážně příslušníky romské populace. Pro sociální vyloučení ale není tím nejpodstatnějším faktorem etnická odlišnost, důležitou úlohu sehrává složitá kombinace životních strategií, sociálních vazeb, sdílených hodnot atd. Sociálním vyloučením se obecně rozumí určitá forma izolace dané skupiny, která má za následek omezení této skupiny v přístupu ke kulturnímu a sociálnímu kapitálu společnosti a omezení v účasti na běžném sociálním životě.

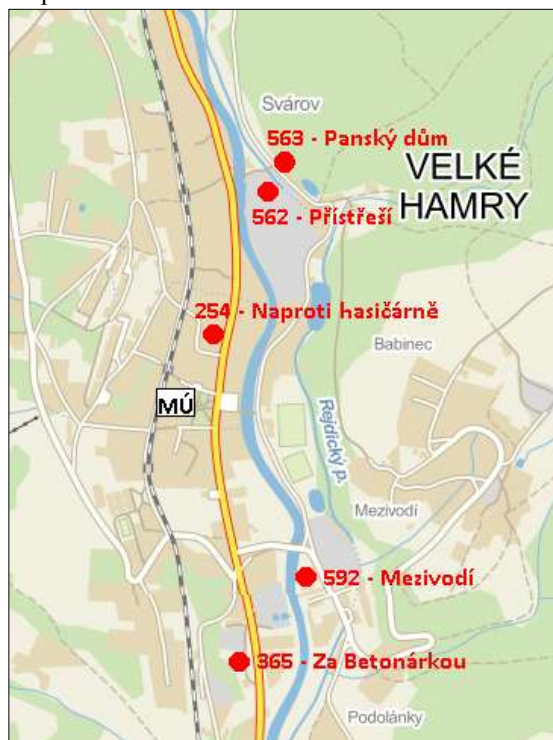
Sociálně vyloučenou lokalitu můžeme pro naše účely charakterizovat následujícími podobami vyloučení - ekonomické, kulturní a sociální, politické, symbolické a prostorové. Koncept sociální inkluze nám tak slouží k porozumění skutečnosti, proč určitá skupina obyvatel má výrazně omezené šance na získání zaměstnání, které by jim zajišťovalo potřebnou obživu. Adaptace na tato omezení se pak promítá do sdílených a reprodukováných životních strategií obyvatel daných lokalit. Systém těchto sdílených hodnot, norem, idejí a životních strategií pak platí pouze v rámci sociálně vyloučených lokalit a sociální vyloučení jejich obyvatel upevňuje. Sociální vyloučení se pak často manifestuje v podobě nízké kvality bydlení, vysoké míry nezaměstnanosti a z ní plynoucí závislosti na sociálních dávkách, rezignaci na uplatnění mimo SVL a z toho vyplývající nižší zájem o soustavné vzdělávání, ekonomické směřování do oblastí šedé až ilegální zóny atd.

Jako sociálně vyloučené lokality lze v případě města Velké Hamry označit pouze jednotlivé bytové domy. O rozsáhlejší lokalitě nelze v současné době mluvit, pro město jsou však do budoucna hrozbou nevyužívané domy v soukromém vlastnictví, často ve špatném technickém stavu, které mohou jejich majitelé využít jako bydlení pro další sociálně vyloučené. V minulosti došlo k vytvoření výrazné SV lokality v objektu tzv. Kartouz (viz níže).

V současné době lze jako SVL označit tyto objekty (v závorce uvádíme místní názvy, které budeme ve zprávě používat pro lepší orientaci i my):

- 592 (Mezivodí)
- 563, 564 (dále jen Panský dům)
- 254 (Naproti hasičárně)
- 365 (Za Betonárkou)
- 562 (přístřeší)

Mapa č. 3: Rozmístění SVL v obci

Jde o domy vlastněné soukromými majiteli. Dva domy (č. p. 592 – Mezivodí, 563, 564 – Panský dům) původně vlastnilo město a v devadesátých letech je privatizovalo, další dům (365 – Za Betonárkou) byl vrácen v restituci a poslední je dlouhodobě v soukromém vlastnictví, majitelé se ale měnili (254 – Naproti hasičárně).

Objekty se liší mírou vyloučení (viz níže), pro zjednodušení budeme všechny označovat jako SVL. I když je většina objektů situována na okraji obce, ani v jednom případě nelze mluvit o prostorovém vyloučení, i z nejbližší lokality je centrum města i služby dobře dostupné. Ve všech lokalitách se objevují alternativní způsoby obživy jako práce bez platné pracovní smlouvy, sběr železa a drahých kovů nebo sezónní sběr ovoce a hub.

Pro lepší pochopení situace je nutné zmínit dnes již neexistující objekt Kartouzy, který figuruje jako jedno z předchozích bydlišť prakticky u všech současných obyvatel hamrovských sociálně vyloučených lokalit. Šlo o bytový dům, který byl identifikován i v Mapě sociálně vyloučených lokalit a lokalit sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit z roku 2006⁴, kde byl počet obyvatel odhadován na 100 až 150 osob. Dům se třemi oddělenými vchody byl původně určen pro zaměstnance nedaleké továrny. Nejdříve zde bydlela jedna romská rodina, jejíž zástupci popisují tehdejší soužití s majoritou jako bezproblémové, bydlení podle nich bylo vyhovující. Krátce po nich se do Kartouz přistěhovaly další dvě romské rodiny, větší problémy to ale neznamenalo. Zlom nastal v březnu roku 2000, kdy objekt obec prodala soukromému majiteli, který skokově zvýšil nájmy a postupně se přestával o dům starat. Objekt chátral,

⁴ http://www.esfer.cz/mapa/int_CR.html

sestěhovali se do něj sociálně vyloučení obyvatelé (většina původně z Plavů). Na to reagovali první romští nájemníci a po krátké době se odstěhovali do Tanvaldu. Dům v roce 2006 změnil vlastníka, ten se o něj pět let nestaral vůbec, obyvatelé zde bydleli bez smlouvy, neplatili nájem, městu dlužili za vodu. Část objektu vyhořela, celkově se stával neobyvatelným. Dům postupně opustili skoro všichni obyvatelé, část odešla do Tanvaldu, Smržovky a Desné, část se přestěhovala do jiných objektů v rámci obce, hlavně do domů č. p. 592 a 254. Objekt na počátku roku 2012 odkoupilo ve veřejné dražbě město a v únoru téhož roku nechalo kvůli havarijnímu stavu zbourat. V době demolice žilo v objektu pouze 6 osob, dvěma z nich poskytlo město nouzové ubytování v nově zbudovaném přístřeší.

Fotografie č. 1: Mezivodí⁵

Většinu znaků SVL nese objekt č. p. 592 (**Mezivodí**). Vlastníkem je soukromá osoba, která do domu dlouhodobě neinvestuje, jako hlavní důvod uvádí dluhy na nájemném. Dům je celkově ve velmi špatném technickém stavu, a to jak společné prostory, tak i jednotlivé bytové jednotky. Chybí okna, je problém s odpadní jímkou a vodou. Nájemné je s přihlédnutím ke stavu objektu nepřiměřeně vysoké – 7 až 7,5

tisíce korun za samotný nájem. Další 2 tisíce pak platí nájemníci za elektřinu. Objevují se zde opakovaně dluhy na nájemném, které v době výzkumu řešil majitel s nájemníky splátkovým kalendářem, vyjednaným prostřednictvím NNO Most k naději. Majitel s nájemníky prakticky nekomunikuje, vše řeší pověřený správce. V polovině roku 2013 správce vybral domovníka, který vykonáváním funkce splácí dlužné nájemné.

Bezprostřední okolí domu je neudržované. Do objektu je zaveden vodovod, který ale opakovaně v zimních měsících zamrzá. Objekt není napojen na plynové vedení ani na kanalizaci, odpadní jímka prosakuje. Za pomoci dalších aktérů (vedení města, NNO) bylo dosaženo dohody, že pokud budou nájemníci 3 měsíce řádně splácet své závazky vůči majiteli, ten začne v domě provádět nezbytné opravy (jde hlavně o okna). V době konání výzkumu zde bydlelo pět domácností, podle našeho šetření celkem 33 osob.

Většina obyvatel je ekonomicky neaktivních, závislých na sociálních dávkách. Trvalé zaměstnání měl pouze jeden obyvatel (u Technických služeb v sousední obci Zlatá Olešnice). Lidé jsou předlužení, často je na ně uvaleno i několik exekucí.

Všichni obyvatelé lokality mají pouze základní vzdělání, mnohdy neukončené. Někteří z obyvatel jsou negramotní, podle zástupců NNO Most k naději jde minimálně o 2 osoby. Děti nechodí do místní mateřské ani základní školy, jedno navštěvovalo MŠ v Plavech v době, kdy tam rodina bydlela, ostatní mateřskou školou neprošli. Všechny děti ve školním věku navštěvují

⁵ Fotografie domů pocházejí ze stránek www.googlemaps.com.

ZŠ Údolí Kamenice v Tanvaldu (dříve zvláštní a praktickou), ve které je vysoké procento romských žáků – ve školním roce 2012/13 šlo o přibližně 70 %.⁶

Tento objekt je jak zástupci města, obyvateli z majority i z ostatních SVL, tak i samotnými nájemníky vnímán jako nejproblematictější lokalita v obci. Vyskytly se zde i drobné incidenty namířené proti obyvatelům domu (noční verbální útoky, převrácené popelnice, rozbité okno), které se v ostatních lokalitách ve VH neobjevují.

Dům je od května 2013 v nabídce realitní společnosti.⁷ Podle zástupců NNO Most k naději jsou obyvatelé akutně ohroženi vystěhováním, dle jejich názoru je to jen otázka času. (Vedoucí SSP Most k naději Liberec, 2013)

Další objekty splňují některé ze znaků SVL (koncentrace osob ekonomicky neaktivních, závislých na sociálních dávkách, objevuje se zde problém zadluženosti, většina obyvatel je romské národnosti⁸). Domy jsou ale v lepším technickém stavu, majitelé komunikují s nájemníky a investují do vybavení bytových jednotek a oprav nemovitosti.

Fotografie č. 2: Panský dům

Jde hlavně o **dům č. p. 563, 564 (Panský dům)**, kam se na přelomu května a června roku 2013 přestěhovaly tři rodiny z Mezivodí, celkem 17 obyvatel. Dva lidé zde v době výzkumu pravděpodobně přebývali bez smlouvy.

Jde o část většího objektu, dva vchody (z celkových tří) se třemi bytovými jednotkami. Objekt je situován do relativně odlehlejší části obce, na náměstí a autobusovou zastávku je to ale cca 500 metrů. Vlastníkem je soukromá osoba, která bydlí ve vedlejším vchodu. (Dříve vlastnila i dnes již neexistující Kartouzy – viz níže). Nájemné je nižší než v Mezivodí – 5.000 Kč, technický stav objektu je přitom výrazně lepší, majitelka investovala do základních oprav (nová okna). Všechny domácnosti mají dluh na nájemném z Mezivodí, který zatím nijak nesplácejí. Lidé jsou často předlužení s uvalenými exekucemi. V podstatě všichni obyvatelé jsou ekonomicky neaktivní, závislí na sociálních dávkách. Jedna osoba, která má přiznaný částečný invalidní důchod, si sezónně přivydělává prací pro místní Technické služby. Tato osoba zároveň dostala od obce přidělený obecní byt v Domě s pečovatelskou službou (DPS), nabídku však nevyužila (o důvodech více na str. 52). Bydlí zde lidé se základním vzděláním, jedno dítě chodí do místní školy, další do tanvaldské ZŠ Údolí Kamenice, mateřskou školku se využívá jedna rodina, další to naopak odmítá. Jelikož jde o nově vzniklou lokalitu, zatím se neobjevují větší problémy v sousedském soužití, i když první náznaky již existují. Veřejný prostor u Panského domu se neodlišuje od bezprostředního okolí. Objekt

⁶ Ředitel ZŠ přesný počet odmítl uvést (důvody uvádíme v kapitole věnované vzdělání), číslo odpovídá romským dětem podle odhadu ze seznamu jmen a třídních fotografií a neodpovídá tedy kategorii sociálně znevýhodněných.

⁷ <http://severo.ceskereality.cz/rodinne-domy/cinzovni-domy/?id=YFN12716323209>

⁸ V otázce národnosti se takto označují sami respondenti, nejde zde o „přisouzenou“ národnost. (Více v kapitole Etnická struktura.)

není napojen na vodovodní řad, využívá vlastní zdroj pitné vody, není zde zaveden plyn ani kanalizace. Dům v minulosti využívali jiní obyvatelé ohrožení sociálním vyloučením, s majitelkou nemají dobré zkušenosti.

V červenci 2013 vyšlo najevo, že na dům je uvalena exekuce. Majitelka tak neměla právo se současnými obyvateli uzavřít nájemní smlouvu a ta je tím pádem neplatná. Nájemníkům proto nevzniklo právo na vyplacení příspěvku na bydlení, který by dorovnal jejich výdaje, a rodiny se tak ocitly ve velmi složité finanční situaci. V době výzkumu se majitelka zdržovala v cizině a s nájemníky nekomunikovala. Rodiny zaplatily nájem za červen a červenec, srpnový nájem byl zadržen na obecním úřadě, nájem za září nájemníci nezaplatili vůbec. S řešením situace se čekalo na návrat majitelky.

Fotografie č. 3: Naproti hasičárně

Dům č. p. 254 (Naproti hasičárně)

leží na hlavním tahu Velkými Hamry asi 250 metrů od náměstí. Přestěhovala se sem část obyvatel Kartouz. V současné době zde bydlí tři domácnosti, přihlášeno je zde 13 osob, podle našeho šetření se jich zde zdržuje 19. Většina obyvatel je oficiálně ekonomicky neaktivních, zaměstnaná je pouze jedna osoba. Neoficiálně (sami to nepřiznávají kvůli obavám z kontrol) mají přivýdělkou formou krátkodobých brigád, v minulosti se zde

objevila i drobná kriminální činnost. Objevují se zde předlužení a exekuce. Jedno dítě navštěvuje základní školu ve Velkých Hamrech (kde chodilo i do mateřské školky), ostatní chodí do ZŠ Údolí Kamenice v Tanvaldu. Jedno dítě mělo podle slov rodičů v době výzkumu začít navštěvovat místní školku v tomto školním roce. Současný majitel, který koupil objekt i s nájemníky, komunikuje, investuje do vybavení bytů i celkových oprav. Vztah s majitelem je podle slov obyvatel dobrý, vychází vstříc potřebám a zajímá se o to, zda jsou schopni splácet. Přední fasáda je bez povrchové úpravy, obyvatelé si stěžují na okna směrem do ulice. Obojí chce majitel v dohledné době řešit. Technický stav domu je jinak dobrý, v době výzkumu majitel opravoval zadní dvorek, který slouží zároveň jako hřiště pro děti. Objekt je napojen na vodovodní řad i kanalizaci, není zde zaveden plyn.

Fotografie č. 4: Za Betonárou

Dům č. p. 365 (Za Betonárou) leží u hlavního tahu směrem na Plavy poblíž vlakového nádraží, od náměstí je vzdálený 600 metrů. Bydlí zde osm domácností, čtyři romské, dvě smíšené a dvě majoritní. Celkově jde o 23 lidí, většina zde bydlí již delší čas. Obyvatelé jsou oficiálně ekonomicky neaktivní, závislí na sociálních dávkách. Současný majitel (bydlí nedaleko) s nájemníky komunikuje, do celkových oprav i do vybavení jednotlivých bytů investuje. Nájemné je na úrovni

Mezivodí, úroveň bydlení je ale výrazně vyšší. Veřejný prostor je v dobrém stavu. Okolím ani úřady tento dům není vnímán jako problémový. Majitel objektu Za Betonárou vlastní další dům v Tanvaldu (směrem na Smržovku). Zde bydlí převážně starší lidé, kteří v minulosti žili ve Velkých Hamrech.

Fotografie č. 5: Přístřeší

Objekt č. p. 562 – (přístřeší) se nachází v blízkém sousedství Panského domu. Je to část bývalého internátu v industriálním objektu ve vlastnictví obce. Jde o přechodnou formu ubytování. Doba využívání je městem stanovena na tři měsíce s možností prodloužení na šest měsíců (v době výzkumu současní obyvatelé chtěli vyjednat o prodloužení až na maximální dobu jednoho roku). Přístřeší bylo ve městě zřízeno jako nouzové řešení situace při vystěhovávání objektu “Kartouz”, ve kterých v

době sanace přebývalo ještě šest osob. Přístřeší se skládá ze sedmi pokojů, má jeden vchod a společné sociální zařízení (záchod, koupelna). Do objektu není zaveden plyn, teče zde pouze studená voda. Elektřina zavedena je, ale jističe neumožňují zapojení více elektrospotřebičů zároveň. Vytápění je umožněno pouze kamny na pevné palivo. Celková kapacita je podle údajů města 20 lidí, v současné době ho využívá 1 bezdětný pár.

Infrastruktura v lokalitách

Obec není centrálně plynofikována. Kanalizace je rozvedena v centrální části obce a na sídlišti, SV objekty i kvůli tomu, že jsou situovány na okrajích obce, na kanalizaci napojeny nejsou (až na jednu výjimku, dům Naproti hasičárně), mají svou odpadní jímku. Problémy jsou v Mezivodí, kde hrozí únik odpadu z kapacitně nedostačující a špatně zajištěné jímky. V minulosti se problémy s odpadem objevovaly také v Panském domě, kde hrozí jejich opakování.

Na vodovod jsou napojeny všechny objekty, pouze v případě Mezivodí se opakovaně objevuje problém se zamrzajícím a praskajícím potrubím. Objekt má navíc centrální uzávěr vody na sousedním pozemku, patřícím majitelce domu Za Betonárkou). Panský dům využívá vlastní zdroj vody.

Veřejný prostor v SVL

Největším problémem, identifikovaným jak vedením obce, tak i obyvateli, je objekt Mezivodí. Zde opakovaně docházelo k ničení veřejného prostoru v okolí domu. Nájemníci se o bezprostřední okolí ani o společné prostory domu nestarají, nemají k dispozici prostor, kam by mohli složit otop (dřevo, uhlí), takže obojí skladují u domu. Podle informací obyvatel se jeden z nájemníků dohodl s majitelem, že se o okolí domu bude starat. Stav se postupně (ale velmi pozvolně) zlepšuje. Existuje ústní slib ze strany města, že pokud půl roku udrží obyvatelé pořádek, tak město zpevní bezprostřední okolí domu. (Někteří obyvatelé si to ale vyložili jinak – jako slib vybudování hřiště na prostranství za domem.)

Ostatní lokality se výrazně neodlišují od svého okolí. Pouze u domu č. p. 254 se občas objevují stížnosti na parkování na chodníku a hluk před objektem. Nespokojenost sousedů jsme zaznamenali také v případě domu č. p. 563, šlo ale o ojedinělý hlas. Rodiny zde v době výzkumu bydlely krátce, takže bylo předčasné situaci hodnotit.

Kapacity poskytovatelů veřejných a sociálních služeb a jejich dostupnost

Přímo ve Velkých Hamrech před začátkem spolupráce s Agenturou nepůsobila dlouhodobě žádná nezisková organizace, a to ani terénní formou.

Obyvatelé SVL většinou znají nízkoprahové zařízení pro děti a mládež v Tanvaldu (pod názvem Centrum), které provozuje Charita Most, sami ho ovšem nevyužívají. Rodiny v SVL jsou pokryty pracovníci OSPOD z Tanvaldu, k devíti rodinám dochází pravidelně, přehled má ale i o dalších.

Od června 2013 město ve spolupráci s tanvaldským Obvodním oddělením Policie ČR a Agenturou zavedlo program Asistentů prevence kriminality za finanční podpory Programu prevence kriminality MV ČR. Ve stejné době byla navázána spolupráce s libereckou NNO Most k naději, která začala do města pravidelně vysílat své terénní pracovníky. Ti řeší hlavně krizovou situaci v oblasti bydlení v Mezivodí a Panském domě, v ostatních lokalitách v době výzkumu zatím nepůsobili.

Možnosti trávení volného času

Město nabízí omezenou nabídku trávení volného času. Obyvatelé SVL je až na výjimky nevyužívají. Jde hlavně o sportovní vyžití (plavecký bazén, fotbalové hřiště) a zájmové spolky. Na fotbalovém hřišti se konají pravidelné hudební akce, v budově zrušeného kina se konají příležitostné kulturní akce. Děti mohou využít tři dětská hřiště, sportovní a umělecké kroužky.

Obyvatelé SVL obecně tráví volný čas v bezprostředním okolí svého bydliště. Výjimkou jsou rodiče s malými dětmi, kteří využívají veřejné hřiště v centru města. Dochází zde ovšem ke konfliktům, Romové mají pocit, že je majorita na hřišti nechce, někteří se dokonce domnívají, že si jejich přítomnost nepřeje ani starosta. (V minulosti došlo k rozbití houpačky a starosta rodiny upozornil, že se k vybavení hřiště musejí chovat slušně). Někteří mladší rodiče uvedli, že se účastnili i hudebních akcí, které se konají v blízkosti hřiště.

Z vlastní iniciativy uspořádali v srpnu 2013 hamrovští Romové první ročník fotbalového turnaje na hřišti místního klubu. Do turnaje se aktivně zapojili obyvatelé všech SVL, další lidé se účastnili jako diváci. Akci hodnotili veskrze pozitivně, pořadatelé i samotní hráči mají zájem akci v příštím roce zopakovat. Město dalo akci záštitu, podle slov starosty ale radši podpoří dlouhodobější aktivitu - vytvoření mužstva, pravidelnou sportovní aktivitu (starosta, 2013).

Pro větší děti a mládež je nejbližší relevantní možnost trávení volného času v Tanvaldu. Jde o nízkopražový klub (známý pod názvem Centrum). Jeho pracovník Patrik Kotlár zde pravidelně každou středu pořádá taneční kroužek. Hamrovské děti a mládež ho však až na dvě výjimky nenavštěvují. (Více v kapitole Sociální služby a jiné podpurné aktivity v obci.)

Odhady socio-demografických charakteristik SV populace

Počty obyvatel

Město Velké Hamry mělo v době výzkumu 2 753 obyvatel. Celkový počet obyvatel sociálně vyloučených lokalit ve Velkých Hamrech podle našeho šetření odpovídal v srpnu 2013 číslu 90, v sociálně vyloučených lokalitách tedy žije 3,3 % obyvatel obce. Počet romských obyvatel města je podle odhadu pracovnice Sociálně správního odboru přibližně 110 (pracovnice evidence obyvatel, srpen 2013), k tomu je třeba přičíst osoby se slovenským občanstvím a osoby, které nejsou ve městě hlášené, celkový počet Romů ve městě se tedy pohybuje kolem 130, což představuje 4,7 % obyvatel.

Tabulka č. 3: Počet obyvatel SVL v lokalitách (k srpnu 2013)⁹

Lokalita	Počet obyvatel
Mezivodí	33
Panský dům	17
Naproti hasičárně	19
Za betonárkou	19
Přístřeší	2

⁹ Čísla vycházejí z vlastního šetření, jsou tedy do určité míry odlišná od údajů z Evidence obyvatel, kde se jednak neobjevují nepřihlášení a cizinci, jednak jsou na některých adresách hlášeny osoby, které už v domě nebydlí.

Tabulka č. 4: Odhad nepříhlášených osob a osob bez smlouvy (k srpnu 2013)¹⁰

Lokalita	Odhad počtu nepříhlášených osob	Odhad počtu osob bydlících bez smlouvy
Mezivodí	1*	1
Panský dům	1	2
Naproti hasičárně	4	5
Za betonárnou	1	1
Přístřeší	2	0

* V minulosti byly dlouhodobé návštěvy častější, ale z důvodu hrozící ztráty bydlení se rodiny patrně přesunuly k příbuzným v jiných městech.

Počet sociálně vyloučených (nebo spíše sociálním vyloučením ohrožených) obyvatel v obci mimo lokality jde odhadnout velmi těžko. Pokud bereme jako měřítko počet lidí na dávkách hmotné nouze, jde celkem o 460 osob, což je velmi vysoké číslo – téměř 17 % celkové populace Velkých Hamrů. (Jde o počet společně posuzovaných osob – příjemců dávek na bydlení.) Od tohoto čísla je nutno odečíst zhruba devadesátku obyvatel SVL, takže jde přibližně o 370 lidí. Podle vyjádření starosty lze mluvit o zhruba 20 sociálně vyloučených osobách, žijících mimo SVL.

Ekonomická aktivita

Obyvatelé SVL jsou až na výjimky oficiálně ekonomicky neaktivní, jsou závislí na sociálních dávkách.

V době výzkumu byli dlouhodobě zaměstnáni pouze dva lidé ze SVL. Jeden z Mezivodí, který pracuje v Technických službách ve Zlaté Olešnici, v druhém případě jde o obyvatele domu č. p. 254 Naproti hasičárně. (Tato osoba byla opakovaně oslovena, kontaktovat se jí ale nepodařilo, takže o charakteru zaměstnání nemáme informace.) Další osobu, která sice nebydlí v SVL, ale je sociálním vyloučením ohrožena, zaměstnává město. Jde o koordinátora v Technických službách. Město zaměstnává také jednoho Roma na pozici asistenta prevence kriminality, toho však nelze označit za sociálně vyloučeného.

Sezónně pak Technické služby zaměstnávají dalšího pracovníka ze SVL, který má částečný invalidní důchod a může si proto oficiálně přivydělat. Další člověk u Technických služeb pracoval, ale vzhledem k tomu, že se mu to ve výsledku nevyplatilo (plat mu nepokryl snížení sociálních dávek), zaměstnání opustil.

¹⁰ Odhad počtu nepříhlášených obyvatel vychází z vlastního pozorování při návštěvách lokalit, rozhovorů s obyvateli SVL a zástupci institucí. Jelikož jde o citlivou informaci (často jsou to lidé zároveň bez platné nájemní smlouvy), nemůžeme vyloučit, že se nám někoho nepodařilo podchytit. Zároveň ale čerpáme z více zdrojů a z opakovaných návštěv lokalit, takže uvedené číslo můžeme považovat za relevantní.

Jako alternativní způsob obživy se objevuje práce bez platné smlouvy, a to ve Velkých Hamrech, okolních obcích i ve vzdálenějších lokalitách, sběr železa a drahých kovů, sezónní sběr a prodej ovoce a také drobná kriminální činnost. Práci „načerno“ většinou lidé přiznávají pouze nepřímo¹¹.

Práci bez platné smlouvy lze rozdělit na dva druhy. V prvním jde o nepravidelné, příležitostné možnosti přivýdělku ve Velkých Hamrech a bezprostředním okolí, získané pomocí příbuzenské sítě nebo díky osobním kontaktům. V druhém případě jde o výkopové a nekvalifikované stavební práce, organizované neoficiálními zprostředkovateli. Na tyto práce pak lidé jezdí do vzdálenějších míst podle potřeby (Železný Brod, Jablonec, Liberec, Praha...).

Poměr pohlaví

O výrazném nepoměru mezi pohlavími se ve SVL ve Velkých Hamrech nedá mluvit. V drtivé většině případů jde o rodiny (manžel/manželka nebo druh/družka) s dětmi.

Vzdělanostní struktura

Mezi obyvateli SVL převládá základní vzdělání (v několika případech nedokončené), často ve zvláštních nebo později praktických školách. V Mezivodí se dokonce podle zástupců NNO Most k naději objevuje u několika obyvatel funkční negramotnost (Vedoucí SSP Most k naději Liberec, 2013).

Tabulka č. 5: Uchazeči o zaměstnání ze SVL ve VH celkem podle vzdělání k 1. 9. 2013

Počet uch. bez vzdělání	0
Počet uch. s neúplným základním vzděláním	5
Počet uch. se základním vzděláním + praktická škola	16
Počet uch. střední odborné vzdělání (vyučeni)	1

Obecně se dá říci, že hamrovští Romové, kteří nežijí v SVL, mají velmi podobnou vzdělanostní dráhu – na rozdíl od obyvatel navštěvovali mateřskou školku, chodili do běžné základní školy (mladší většinou ve Velkých Hamrech) a jsou vyučení.

Počty a velikost domácností

Co do počtu domácností je největší SV lokalitou dům Za Betonárkou, který se ale od ostatních lokalit nejvíce odlišuje. Je zde nejvíce bezdětných párů, buď velmi mladých, nebo naopak s již odrostlými dětmi. Jde o cílený výběr nájemníků ze strany majitelky.

Nejpočetnější domácnosti jsou v lokalitě Mezivodí, poté pak první patro domu Naproti hasičárně, kde v jednom bytě v době výzkumu žily dvě domácnosti dohromady o devíti členech.

¹¹ Na přímou otázku odpovídali negativně, možnosti přivýdělku na brigádách vylučovali. Skutečná situace vyplynula později z dalšího rozhovoru.

Nejnižší věkový průměr lze zaznamenat v Panském domě, kam se přestěhovaly mladé rodiny s malými dětmi. (Přítomnost malých dětí můžeme označit za důvod, proč právě těmto rodinám nejvíce vadily bytové podmínky na Mezivodí.)

Tabulka č. 6: Domácnosti v jednotlivých lokalitách

Lokalita	Počet osob	Počet domácností	Děti ve věku 0-6 let	Děti ve věku 6-15 let	Osoby nad 15 let
Mezivodí	33	5	6	8	19
Panský dům	17	3	7	2	8
Naproti hasičárně	19	4	7	2	10
Za Betonárkou	19	9	1	1	17
Přístřeší	22	1	0	0	2

Etnická struktura

Etnická struktura SVL je homogenní. Obyvatelé SVL se považují za Romy, respektive „cigány“¹². V rozhovorech se takto vymezovali vůči majoritě. Pouze v domě Za Betonárkou je situace odlišná – bydlí zde dvě neromské a dvě smíšené domácnosti.

Invalidita a zdravotní problémy

Podle vyjádření pracovníka Správy sociálního zabezpečení nelze dohledat relevantní údaje o přiznané invaliditě a výplatě invalidního důchodu podle jednotlivých adres, jediný způsob je identifikace podle rodných čísel. Proto jsme se museli spolehnout pouze na vlastní šetření, které ale není vyčerpávající.

Podle našich informací má přiznanou invaliditu 6 osob. Dva invalidní senioři původně z SVL jsou umístěni v Domě s pečovatelskou službou (DPS). Jedna invalidní osoba pobývá v přístřeší. Dvě invalidní osoby žijí v domě Za Betonárkou – muže s přiznanou invaliditou 2. stupně (důchod ale nepobírá) a dívku s kombinovanou vadou ve školním věku, která navštěvuje místní základní školu za pomoci asistentky. Částečnou invaliditu má přiznanou také jedna osoba z Panského domu. Té byl městem nabídnut a přidělen byt v Domě s pečovatelskou službou (DPS), nabídku ale nevyužila. Podle jejích slov v rozhodnutí hrálo více faktorů – údajně drahé nájemné („nevyšly mi v té době peníze“) a příliš schodů u vchodu. Během rozhovoru uvedla jako další důvod odloučení od rodiny a nechuť zvykat si na odlišný způsob života, což jsou podle našeho mínění hlavní důvody, proč nabídku nevyužila.

¹² Výraz Rom vnímali oslovení lidé ze SVL jako cizorodý, utvořený majoritou. Oni sami se označovali jako cigáni (ne cikáni – tuto variantu brali jako pejorativní, používanou majoritou v hanlivém smyslu, „když nám chtějí nadávat“).

Vnitřní strukturace a hierarchie sociálně vyloučené populace

Ač jsou obyvatelé jednotlivých SVL silně příbuzensky provázaní, rozlišují „starousedlíky“ od ostatních, které označují jako „Slováky“. Jde ale z větší části o konstrukt samotných lidí ze SVL, jelikož do této kategorie zahrnují i členy rodin, které v Čechách (a často i Hamrech nebo okolí) žijí podobně dlouho jako oni. Toto označení se vžilo pro velkorodinu, která do Velkých Hamrů přišla za příbuznými z Plavů přes Desnou. Důvodem je postupný příliv rodinných příslušníků ze Slovenska, který pokračuje až do současnosti. (Více o tomto tématu ve Specifické studii.)

Starousedlíci zdůrazňují, že oni nemají se sousedy žádné problémy, protože už ve Velkých Hamrech žijí dlouho a všichni je znají. Jako protipól uvádějí rodiny, které v současné době obývají Mezivodí.

Silně se vydělují rodiny, které přišli do Velkých Hamrů nebo jejich okolí v šedesátých, sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století. Považují se za plně asimilované. Zdůrazňují svůj bezproblémový vztah s majoritou, založený na oboustranné dlouhodobé známosti. Jde většinou o tři generace, první přišla za prací do Velkých Hamrů nebo okolí, jejich děti se tu již narodily nebo přišly v raném věku a vychodily většinou místní základní školu, proto mají vazby na majoritní obyvatele mimo lokalitu. Pokud ještě bydlí ve Velkých Hamrech, pak ne v SVL (s výjimkou Betonárky), ale rozptýleni mezi majoritou. Jejich postoj se dá shrnout do věty jednoho z nich: „Dokud jsme tu byli jenom my, nebyl žádný problém.“ Ostatní berou jako ty, kteří nejsou zvyklí pracovat, nemají vzdělání a civilizační návyky. Nestraní se jich, intenzivnější kontakt ale zpravidla neudržují, pokud v lokalitě nemají bližší příbuzné.

Na opačné straně stojí obyvatelé Mezivodí. Ti sami sebe vnímají jako nejvíce odstrkované, s nejmenším zastáním. Jejich postoj k vedení města a majoritě shrnul jeden z obyvatel: „Ať nejdřív udělají něco pro nás, pak uděláme něco my pro ně.“ Jako jediní zmiňují přímé konflikty s příslušníky majority (viz str. 12). Ostatní sociálně vyloučení je berou jako zdroj největších problémů, které pak zasahují i je. Zmiňují jejich pasivitu, slovní agresivitu („oni se tam věčně hádají“), neochotu pokusit se něco změnit sami, zhoršování vztahu s vlastními sousedy. Vadí jim také, že se pozornost upírá pouze k mezivodským a ne k těm, „kteří se snaží“.

Do Panského domu se z Mezivodí odstěhovaly rodiny, kterým stav nejvíce vadil, a byly ochotny to změnit. První domácnost to dokonce brala jako možnost zbavit se alespoň částečně stigmatu, kterým je v současné době bydlení na Mezivodí - odstěhování se z Mezivodí podle nich automaticky zlepšilo nahlížení ostatních (majority). Další obyvatelé Panského domu také uváděli jako jeden z důvodů (ne ale nejdůležitější, tím bylo zlepšení bytové situace) přestěhování časté konflikty v domě a špatnou pověst mezi majoritou. Rodiny ale stále udržují intenzivní kontakt, jsou silně příbuzensky provázány.

Migrace

V krátkosti můžeme říci, že složení obyvatel SVL ve Velkých Hamrech je v současné době poměrně stabilní. Většina lidí má ve Velkých Hamrech silné příbuzenské vztahy, proto byla

v minulosti častá opakovaná migrace z/do Velkých Hamrů. Příbuzenské vazby zasahují i do okolních obcí (Plavy, Smržovka, Tanvald, Desná), které se také nejčastěji objevují jako adresy, odkud/kam se lidé případně stěhují. Tuto problematiku zpracovává podrobně Specifická studie, kde jsou uvedeny migrační trajektorie jednotlivých obyvatel SVL. Obecně lze uvést, že většina lidí, kteří nyní bydlí v některém ze zkoumaných objektů, prošla jako jednou z minulých adres Kartouzy.

Stabilita bydlení

Pokud mluvíme o jisté stabilitě ve složení obyvatel, to stejné ale neplatí o stabilitě v jistotě bydlení. Ta se v jednotlivých lokalitách výrazně liší. Záleží hlavně na přístupu majitele daného objektu. V době výzkumu byly nejvíce ohroženy rodiny bydlící v Panském domě a v Mezivodí. (Více v oddíle Identifikace sociálně vyloučených lokalit v kontextu obce a míra jejich vyloučení.)

V případě Mezivodí majitel v první polovině roku 2013 neprodloužil smlouvy s nájemníky údajně z důvodu dluhů na nájemném, těm hrozila k červnu ztráta bydlení. Část rodin vyřešila nastalou situaci přestěhováním do Panského domu, ostatním se za aktivní pomoci NNO Most k naději a vedení města podařilo smlouvy s majitelem obnovit a stanovit splátkový kalendář pro splácení dluhů na nájemném. Smlouvy ale nebyly uzavřeny na rok jako předešlé, ale jen na 3 měsíce a jejich prodloužení majitel podmiňuje dodržováním splátkového kalendáře.

Majitelka Panského domu má na objekt uvalenou exekuci (kvůli neplacení elektřiny v hotelu v sousedství, který provozovala) a proto jsou nájemní smlouvy, které uzavřela s třemi rodinami původně z Mezivodí, neplatné. Úřad práce kvůli tomu rodinám nevyplatil příspěvek ani doplatek na bydlení. Rodiny tak v době výzkumu měli nejen neplatnou nájemní smlouvu, ale také přišly o značnou část svých příjmů. V době výzkumu zatím zůstávaly v Panském domě a čekaly na návrat majitelky ze zahraničí, nájem za srpen září 2013 již ale nezaplatily

Bydlení

Celková charakteristika bytového fondu v obci a ubytovacích kapacit

V obci je cca 400 obydlených domů, z toho více než tři čtvrtiny jsou rodinné domy. Zbytek domů je bytových – a to v obecním, družstevním nebo soukromém vlastnictví. Z hlediska bytových jednotek jde o cca tisíc bytových jednotek, z nichž třetina je ve vlastním domě, o něco méně je nájemních. Pětina bytového fondu je v družstevním vlastnictví, zde jde hlavně o domy na sídlišti. Desetina bytového fondu je v osobním vlastnictví.¹³

Město vlastní 227 bytových jednotek, což je přibližně pětina bytového fondu v obci. Jde hlavně o malometrážní byty, jak ukazuje následující tabulka.

¹³ Jde o hrubý odhad, založený na údajích ze sčítání lidu z roku 2001 a kvalifikovaném odhadu zástupců města.

Tabulka č. 7: Skladba bytů v majetku města

Dispozice	Počet
0+1	101
1+1	109
1+2	19
1+3	48

Velké Hamry mají obecně nadbytek volných ubytovacích kapacit – a to hlavně v domech a bytech se soukromým vlastníkem. To souvisí s vysokou mírou nezaměstnanosti v obci, kterou zapříčinilo uzavření velkých textilních závodů v okolí, jež byly hlavními zaměstnavateli v obci i regionu. Textilní závody si pro své zaměstnance v minulosti stavěly bytové domy, jejichž kapacita je pro dnešní potřeby obce naddimenzovaná – což je příklad hamrovského sídliště.

Mnoho rodinných i bytových domů je neobývaných, jejich majitelé o ně nejeví zájem a neudržují je. Tyto volné domy, většinou ve špatném technickém stavu, jsou pro město potencionální hrozbou - hrozí přeměna na ubytovnu nebo nastěhování dalších sociálně vyloučených nájemníků.

Formy bydlení, ve kterých žijí sociálně vyloučení lidé

Všichni obyvatelé popsaných SVL s výjimkou obyvatel přístřeší města bydlí v současné chvíli v bytových domech v soukromém vlastnictví. Výška nájmu a doba platnosti smlouvy se u různých objektů liší, v závislosti na majiteli. Jde o rozmezí 3 měsíce (Mezivodí, Panský dům) až 1 rok (Naproti hasičárně, Za Betonárkou). Jedna rodina, ohrožená sociálním vyloučením, bydlí v obecním bytě. Nejdříve zde byli ubytováni na 3 měsíce na zkoušku, nyní mají smlouvu na rok.

Ve Velkých Hamrech není žádná ubytovna, nejbližší zařízení tohoto typu jsou v Tanvaldu. Ty jsou určeny pouze jednotlivcům, žádná z nich neubytovává rodiny.

Město v listopadu 2011 upravilo část objektu č. p. 562 (bývalého internátu), který má ve svém vlastnictví, na přístřeší. Přístřeší bylo ve městě zřízeno jako dočasné nouzové řešení bytové situace. Celková kapacita je podle údajů města 20 lidí, v současné době ho využívá 1 bezdětný pár. Doba využívání je městem stanovena na tři měsíce s možností prodloužení maximálně na šest měsíců (v době výzkumu obyvatelé chtěli s městem vyjednat o prodloužení až na dobu jednoho roku).

Pravidel pro přidělování přístřeší podle tajemnice městského úřadu mnoho není. To se přiděluje pouze v případě, kdy se žadatel ocitne bez střechy nad hlavou a nemá v tu chvíli kam jít. Člověk musí mít trvalý pobyt ve Velkých Hamrech, bezdlužnost vůči městu se v toto případě nevyžaduje, ta se poté řeší v průběhu bydlení v přístřeší. Tato pravidla ale nejsou uplatňována beze zbytku, ani jeden ze současných obyvatel nesplňuje podmínku trvalého pobytu v obci.

Celkem tuto možnost využili za dobu fungování 4 lidé. Jedna osoba se v roce 2013 z přístřeší přestěhovala do domu s pečovatelskou službou. V roce 2011 byla tato možnost nabídnuta dalším dvěma osobám, ty ale možnost nevyužily. V roce 2013 vedení města nabídlo možnost ubytování v přístřeší rodinám, které neměly kam jít po výpovědi z Mezivodí. Dvě rodiny možnost využily, nabídku si však špatně interpretovaly, nebyly spokojeny s podmínkami v přístřeší a ještě stejný den nastěhovaly zpět do Mezivodí (více v kapitole „Odlišný pohled lidí v SVL a mimo SVL na konkrétní kauzy“).

Historický vznik „špatných adres“ a velikost lokalit

Největší koncentrace sociálně vyloučených obyvatel byla v nedávné minulosti v objektu nazývaném Kartouzy (objekt byl identifikován i v Mapě sociálně vyloučených lokalit a lokalit sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit z roku 2006, kde byl počet obyvatel odhadován na 100 až 150 osob). Původně šlo o bytový dům pro zaměstnance místního textilního závodu. V osmdesátých letech 20. století se mezi převážně starší české obyvatelstvo Kartouz dostávají tři romské rodiny. Pamětníci popisují tehdejší soužití s majoritou jako bezproblémové, domy a byty byly v dobrém stavu a nájemníci se o ně starali. Zlomem se stal rok 2000, kdy Kartouzy získala do vlastnictví paní Planinová (v té době Virágová), současná majitelka Panského domu. Začala zvyšovat nájemy, souběžně s tím se zhoršoval stav domu. To mnozí respondenti dávají do souvislosti s příchodem původně plavské¹⁴ velkorodiny, která do Kartouz přišla za příbuznými. Jak změna majitele, tak změna osazenstva bývá uváděna jako důvod odchodu původních rodin. Ty se přestěhovaly do okolních obcí – dvě rodiny odešly do Tanvaldu, původní jedna do Desné). Dům v roce 2006 změnil vlastníka, ten se o něj pět let nestaral vůbec, obyvatelé zde bydleli bez smlouvy, neplatili nájem, městu dlužili za vodu. Část objektu vyhořela, celkově se stával neobyvatelným. Dům postupně opustili skoro všichni obyvatelé, část odešla do Tanvaldu, Smržovky a Desné, část se přestěhovala do jiných objektů v rámci obce, hlavně do domů č. p. 592 a 254. Objekt na počátku roku 2012 odkoupilo ve veřejné dražbě město a v únoru téhož roku nechalo kvůli havarijnímu stavu zbourat.¹⁵

V současnosti je nejhorší adresa ve Velkých Hamrech objekt č. p. 592 – Mezivodí. Původně šlo o bytový dům pro zaměstnance textilky SEBA, která měla výrobní areál v přímém okolí. Objekt byl obcí prodán do soukromých rukou v roce 2000. V roce 2002 dům koupila majitelka, která dlouhodobě vlastní a provozuje v Tanvaldě a okolí několik bytových domů, ve kterých ubytovává SV nájemníky. V roce 2004 bytový dům kupuje současný majitel. Objekt je dnes ve velmi špatném technickém stavu, který většina respondentů připisuje jak nezájmu současného majitele¹⁶, který postupně přestal dům opravovat (poslední velká investice byla

¹⁴ Z Plavů nejdříve odešla do Tanvaldu, poté se přesunula do Velkých Hamrů.

¹⁵ V době demolice zde bylo hlášeno 6 osob, žily tam ale 3 osoby, přičemž 2 z nich poskytlo město nouzové ubytování v nově zbudovaném přístřeší.

¹⁶ Jak bylo zmíněno i na jiném místě zprávy, majitel v současné době komunikuje s nájemníky pouze prostřednictvím správce.

oprava střechy před více než třemi lety), tak působení nájemníků. Postupná degradace začala podle většinového názoru majority i obyvatel SVL s příchodem již zmíněné velkorodiny (současní nájemníci), někteří lidé ale zmiňovali, že problémy začaly již za předchozích nájemníků.

Současní obyvatelé se do Mezivodí nastěhovaly z Kartouz, první přišel před třemi lety. Od té doby se dům postupně stal takřka neobyvatelným, opakované kontroly stavebního odboru i hygieny ale zatím kritické závady, které by znamenaly uzavření objektu, nezaznamenaly¹⁷.

Ceny bydlení, vlastnictví, stav domů a jejich vybavenost

Výše obvyklého bydlení byla pro Velké Hamry stanovena v rozmezí 62,70 — 76,60 Kč za metr čtvereční a měsíc. Nájem ve standardním bytě (který v Hamrech představuje byt o rozloze 65 m² ve standardním technickém stavu) je pak 4 075,50 — 4 979,00 Kč za měsíc. Obec pronajímá své byty v průměru za 40,- Kč/metr².

Ceny nájmu, stav domů v SVL i jejich vybavenost se velmi liší. Popis vychází z výpovědí obyvatel a z vlastního pozorování, některé vady, které respondenti neuvedli, proto mohly zůstat skryty.

Mezivodí:

Soukromý majitel, nájem 7 500 až 8 400 Kč/měsíc bez energií a vody, nájemní smlouva na 3 měsíce (dříve na rok)

Dvoupatrový dům je napojen na vodovodní řad, nemá však hlavní uzávěr vody na pozemku. Není napojen na kanalizaci, má vlastní odpadní jímku. Elektřinu odebírají všechny domácnosti na jeden centrální elektroměr, platby majitel rozpočítává.

Technický stav objektu je velmi špatný. Za nejzávažnější vadu můžeme označit chybějící okna ve většině bytů. Další uvedené vady jsou například: opadávající omítka, společné prostory zdevastované a bez osvětlení, v bytech je vlhko a plíseň, zkroucené podlahy v bytech, nefungující záchod, prosakující odpadní jímka, vodovodní vedení v zimě zamrzá a opakované praská. Poslední velká oprava proběhla před třemi lety, kdy byla položena nová střešní krytina. Okolí domu je velmi zanedbané.

Většina bytů je dispozice 2+1, jeden je 3+1. Dva byty v prvním patře mají záchod na chodbě, ostatní byty mají vlastní záchod a koupelnu. V bytě v druhém patře, který v současnosti není využíván, podle jeho posledního uživatele, nebyly vyvedené odpady, chyběla vana nebo sprchový kout, netekla teplá voda. Dům nemá centrální vytápění, každá bytová jednotka využívá svá kamna na tuhá paliva (dřevo, uhlí). Otop nemají obyvatelé kde skladovat, chybí kůlna nebo sklep. Z jednoho přízemního bytu proto majitel slíbil (podle nájemníků) vytvořit sklepy.

¹⁷ Jde o stav v době našeho šetření.

Obyvatelé domu si podle svých slov museli při příchodu pořídit vybavení bytu (i kuchyňskou linku), náklady jim majitel odčítal od nájmu. Internet mají zavedený dvě domácnosti.

Panský dům:

Soukromá majitelka, nájem 5 000 Kč/měsíc bez energií a vody, nájemní smlouva na rok (v době výzkumu ale neplatná vinou uvalené exekuce na majitelku)

Jednopatrový dům má vlastní zdroj vody, kanalizace napojena není, dům má vlastní odpadní jímku. Elektřina je zavedena, elektroměry jsou dva na tři domácnosti, platba se tedy v jednom případě rozpočítává.

Technický stav domu je relativně dobrý, pouze společné prostory jsou neopravené (ne ale v havarijním stavu), opakovaně se zde v minulosti objevovaly problémy s odpadem, vinou nepřítomnosti majitelky se znovu objevily. Nájemníci na přímý dotaz neuváděli žádné technické problémy, stěhováním si podle svých slov velmi polepšili. Tento názor prezentovali ve chvíli, kdy ještě nevěděli o problémech s exekucí. I poté ale prohlašovali, že by v domě rádi zůstali, pokud se najde způsob, jak vyřešit platnost nájemních smluv a mohli by získat příspěvek na bydlení. Dům má nová plastová okna.

V současné době jsou zde obydleny 3 bytové jednotky (1+1, 2+1, 3+1), jedna bytová jednotka (garsonka) byla podle slov nájemníků ve špatném stavu a neobyvatelná. Vybavenost bytů je standardní, ohřev vody a sporák jsou na elektřinu. Kamna jsou zde na uhlí, které se skladuje v kůlně přilehlé k objektu. Internet nemá zavedený ani jedna domácnost. Vybavení domácností je starší, ale plně funkční. Pokud si nájemníci na své náklady něco opraví, řeší se to (podle jejich slov) snížením nájmu.

Naproti hasičárně:

Soukromý majitel, nájem 5 až 8 000 Kč/měsíc bez energií a vody, nájemní smlouva na rok

Jednopatrový dům je napojen na vodovodní řad i kanalizaci. Elektřina je zavedena, elektroměr má celý dům společný, platba se rozpočítává.

Technický stav domu je relativně dobrý, současný majitel se o dům stará. V době výzkumu majitel nechával opravovat zadní dvorek (zpevnění opěrné zdi, dlažba) a chystal výměnu odpadů v prvním patře. Investoval i do vybavení bytů. Po zateplení přední fasády není dům na této straně omítnut, v přízemí nejdou otevírat okna směrem do ulice. Jiné současné problémy nájemníci nezmiňovali. V minulosti praskal strop a byly problémy s elektřinou, majitel ale závady odstranil.

V domě jsou tři bytové jednotky – dvě 2+1 a jedna 4+1. Vytápění je centrální – kotel na pevná paliva, ale příliš nefunguje, proto nájemníci používají i kamna na uhlí, umístěná ve všech

bytech. Vybavenost bytů je standardní, ohřev vody a sporák jsou na elektřinu. Jedna domácnost měla zavedený internet, v době výzkumu byl ale odpojen kvůli neplacení poplatků.

Za Betonárkou:

Soukromý majitel, nájem 6 až 7 000 bez energií a vody, nájemní smlouva na rok/v jednom případě na neurčito

Třípatrový dům je napojen na vodovodní řad, má vlastní odpadní jímku. Elektřina je zavedena, každý byt má svůj elektroměr.

Technický stav objektu je dobrý, společné prostory jsou udržované. Majitelka do domu investuje, má záměr vybudovat centrální vytápění. Za domem mají nájemníci k dispozici velkou zahradu, o kterou se starají.

Byty mají dispozice 2+1 až 3+1. Vytápění má každý byt vlastní na pevná paliva (uhlí, dřevo). Vybavenost je standardní (vlastní koupelna, záchod i kuchyň). V domě je zaveden internet.

Přístřeší:

Ve vlastnictví města, krizové bydlení na přechodnou dobu, tomu odpovídá cena (současní obyvatelé uvedli 160 korun)

Někdejší internát v současnosti slouží jako přístřeší až pro 20 sob. Stav objektu a vybavenost (pouze studená voda, stav elektřiny, záchod a sprchový kout na chodbě, vytápění na pevná paliva, celkový technický stav budovy) odpovídá účelu prostor. Současní obyvatelé udržují v čistotě chodby i okolí domu.

Výskyt bydlení bez právního důvodu (bez smlouvy)

Bydlení bez právního důvodu (smlouvy) jsme zaznamenali ve všech lokalitách s výjimkou přístřeší. V době výzkumu šlo o celkem 9 osob, tj. 10 % všech obyvatel SVL (počet osob pro jednotlivé lokality viz oddíl Odhady socio-demografických charakteristik sociálně vyloučené populace). V nedávné minulosti bylo procento výrazně vyšší, na čemž mělo podíl hlavně Mezivodí. Po událostech z první půlky roku 2013 (neprodloužení stávajících nájemních smluv, výpověď, sepsání nových smluv) se však výskyt bydlení bez právního důvodu rapidně snížil. Podle výpovědi pracovníka Technických služeb šlo často o celé rodiny, které v Mezivodí pobývaly dlouhodobě, a mnoho dalších lidí, kteří zde přebývali kratší dobu. (pracovník Technických služeb, 2013).

Volné bytové kapacity využitelné pro bydlení cílové skupiny

Město určité kapacity má, ale většinou jde o byty menší nebo ve špatném stavu. V době výzkumu zbývaly městu volné 3 byty (2 v tzv. Družstevňácích a jeden na adrese VH 525), které zatím nejsou přidělené a po opravách by je bylo možné využít k bydlení.

Vedení projevuje ochotu řešit problematiku bydlení lidí v SVL, jde hlavně o Mezivodí a Panský dům. V Mezivodí zatím dává přednost nátlaku na soukromého majitele, aby podmínky zlepšil. To má hned několik důvodů - obavu z nelibosti lidí z majority v případě, že by se romské rodiny měly nastěhovat mezi neromské (rozdělení rodin mezi majoritu je na druhou stranu varianta, jejíž pozitiva si uvědomuje starosta i sami obyvatelé SVL), a strach z dalšího přílivu romských rodin do uvolněných bytů na Mezivodí (starosta se chce postarat o sociálně vyloučené, kteří už ve městě jsou, na případné zvyšování počtu těchto lidí ve městě však nahlíží velmi negativně).

Lidé bez domova

Ve Velkých Hamrech lidé bez domova podle vyjádření zástupců města i obyvatel SVL nejsou. Objevuje se pouze přechodné obývání opuštěných domů, tento jev se ale netýká romské komunity. V ní se o ty, kteří se ocitnou v problémech s bydlením, postará díky vysoké příbuzenské provázanosti rodina. Asistenti prevence kriminality mají jako jeden z úkolů monitorovat stav opuštěných domů. Jejich činnost může působit jako prevence, zatím ale kvůli krátké době od zavedení nelze jejich vliv hodnotit.

Rozbor bytové politiky a pravidel přidělování bytů

Obecní bytový fond zahrnuje většinou malometrážní byty, byty s větší rozlohou (3+1) jsou přidělovány jen výjimečně – odhad zástupců města uvádí 1, maximálně 2 za rok. O průběžném uvolňování bytů vypovídá tabulka č. 8.

Tabulka č. 8: Počet uvolněných bytů za poslední tři roky

Rok	Počet	Dispozice
Rok 2011	22	11 bytů vel.0+1,8 bytů vel.1+1,1 byt o vel.1+2, 2 byt o vel.1+3
Rok 2012	24	10 bytů vel.0+1, 11 bytů o vel.1+1,2 byty o v1+2,1 byt o vel.1+3
Rok 2013*	23	19 bytů o vel.0+1 ,3 byty o vel.1+1, 1 byt o vel. 1+3

* Stav k 31.7.2013

V srpnu 2013 městský úřad evidoval 30 platných žádostí o přidělení bytu, z nichž 4 měly podány osoby ze SVL a 1 osoba hlášená na ohlašovně města, která sice přebývá mimo SVL, ale bez smlouvy.¹⁸

Systém přidělování je velmi volný, neexistuje závazný bodový systém, velkou roli hraje osobní znalost uchazeče.

Městský úřad eviduje žádosti o přidělení obecního bytu, ty jsou platné 1 rok, poté si musí žadatel žádost obnovit. Tuto povinnost však mnoho obyvatel SVL nezná.

Když se uvolní byt, oslovuje vedoucí bytového odboru žadatele, kterým by byt mohl vyhovovat. Sama pak vydá doporučení radě, která o přidělení rozhoduje, většinou se rada jejím doporučením řídí. Hlavními kritérii při výběru uchazeče jsou (pořadí podle důležitosti):

1. pověst uchazeče (zadluženost vůči městu nebo jinde, předchozí problémy s hrazením nájemného apod.)
2. trvalý pobyt ve Velkých Hamrech
3. doba, po kterou je žádost v evidenci
- (4.) vedlejším kritériem je tíživá situace uchazeče, pokud si ji sám nezpůsobil (např. staří lidé na okrajích města)

Možnosti alternativního bydlení pro sociálně vyloučené, reálnost jejich získání

Zatím město přidělilo byt jedné rodině¹⁹ ze SVL poté, co člen rodiny delší dobu pro město pracoval v rámci veřejné služby a veřejně prospěšných prací a poté byl zaměstnán jako koordinátor u Technických služeb. Zkušenosti nejsou úplně jednoznačné, i když pozitivní převládají – samotná rodina si bydlení i nově získané postavení pochvaluje, sousedé si po počátečních protestech (kdy se starosta za rodinu osobně zaručil) zvykli, ostatní obyvatelé SVL užívají jejich příklad jako důkaz, že Romové mohou mezi neromským obyvatelstvem bez potíží bydlet; na městském úřadě se ovšem ozývají hlasy, že se rodina dostává do finančních potíží a její situace není udržitelná.

Sami sociálně vyloučení možnost přidělení berou jako nereálnou, většinou se ani nesnažili dávat si žádost, protože by se jí podle jejich slov nikdo vážně nezabýval. Vedení města má podle nich strach z umístění Romů mezi majoritu. Nemají také důvěru v proces rozhodování, uvádí dichotomii „když si požádá někdo z našich/jejich“. Jeden z respondentů uváděl jako příklad (podle něj) situace, kdy byly na jeden přidělováný obecní byt tři zájemci (dva Romové, jeden zástupce majority) a obec nevybrala ani jednoho z Romů a byt přidělila českému zájemci.

¹⁸ Dalších 32 platných žádostí bylo na přidělení bytu v DPS.

¹⁹ Podle údajů města je to jeden byt v roce 2012 (popisovaný případ) a jeden v roce 2013 (přidělený byt v DPS, nabídku dotyčný nevyužil).

Lidé neznají procedury, které ale nejsou nijak složité, ani nutnost obnovování žádosti po roce.

V nejpalcivějším případě Mezivodí se dokonce lidé cítí podvedeni vedením města, které jim podle nich slíbilo obecní bydlení a pak se zaleklo toho, že by se měli lidé z Mezivodí přestěhovat mezi majoritu. Pokud by ale město situaci řešit chtělo, obyvatelé deklarovali svou ochotu rozdělit se do různých částí města. Někteří by to brali dokonce jako výhodu, když uváděli „nebudu alespoň odpovídat za problémy, které udělá někdo jiný“. Příklad rodiny, která s nimi dříve bydlela a obecní byt získala, vnímají ambivalentně. Na jednu stranu jako šanci, že to jde, na druhou stranu zase označují člověka, který byt dostal, jako „jejich“ – dělá pro město, zná se s nimi, ostatní nemají šanci.

Samotný starosta přiznává, že v současné době (míněno v době výzkumu) situace na Mezivodí nemá z hlediska obce řešení. Poskytnutí obecních bytů není reálné, město podle něj ani nemá vhodné byty pro takto početné rodiny a navíc pověst nájemníků a jejich chování podle něj neumožňuje umístění do do té doby „bezproblémového“ domu. Druhým aspektem je, že pokud by město poskytlo obecní byty současným nájemníkům, do objektu by se pak nastěhovali další sociálně vyloučení lidé a tak by se zvýšil jejich celkový počet v obci. To jde proti zájmům města.

Historie privatizace bytového fondu v obci a její následky

Před rokem 1989 byl bytový fond většinou v soukromém vlastnictví (hlavně rodinné domy), bytové domy byly v majetku obce nebo místních textilních závodů. Na sídlišti bylo hlavním vlastníkem bytové družstvo. Po ukončení výroby přešlo vlastnictví podnikového bydlení na obec, která v druhé polovině devadesátých let domy privatizovala. Privatizace probíhala převážně do rukou místních obyvatel. Ve vlastnictví města zůstala přibližně pětina z celkového bytového fondu, většinou jde o nízkometrážní byty.

Jak je vidět z historie problematických objektů, některé domy jejich vlastníci po krátké době prodali dále. Například objekt Mezivodí prodala obec v roce 2000 nové majitelce za 40 000 Kč, ta po dvou letech za dům získala již 500 000 Kč. (Současný majitel získal dům za 700 000 Kč.)²⁰

Vinou privatizace se město zbavilo možnosti ovlivňovat dění v „problémových“ objektech jako byly Kartouzy nebo současné Mezivodí. Nový majitel začal do domů sestěhovávat sociálně vyloučené obyvatele. Často tito lidé přicházeli z obcí, které se jich vyplacením odstupného zbavovaly. Takto se do Hamrů dostala velkorodina, v současné době obývající Mezivodí. (Více ve Specifické studii.)

Nejde jen o současné nebo minulé SVL. Ve městě je mnoho objektů, které jejich současní majitelé nevyužívají a tím pádem chátrají, obec ale nemá možnost tento stav ovlivnit. Jak je vidět na následujícím příkladu, pro město zde reálně vyvstává nebezpečí vzniku další SVL. V době výzkumu radnice řešila situaci okolo domu č. p. 141, který vydražila pražská realitní firma Domoreal jako přívažek k nemovitosti v Brně. Poté jednatele firmy oznámili městu záměr

²⁰ Zdroj: Katastrální úřad pro Liberecký kraj, Katastrální pracoviště Jablonec nad Nisou.

vybudovat ubytovnu nebo prodat městu za 800 000 Kč. Jako nátlakový prostředek použili to, že přivezli autobus plný Romů z Mostu (starosta, 2013). Jak vyplývá z vyjádření starosty, pro město by bylo nejlepší takové domy vykoupit a nechat demolovat, tato možnost však není ve finančních možnostech obce. V minulosti tak postupovalo u objektu Kartouz, šlo ale o mimořádný případ.

Další privatizace bytového fondu vedení města neplánuje.

Zadlužení

Charakter a výše zadlužení obyvatel, počty dlužníků a domácností dlužících na nájemném

Vedení města razí politiku bezdlužnosti, lidem s nesplacenými závazky umožňuje odpracovat si je na veřejných pracích. Jde hlavně o poplatky za komunální odpad, dluh se týká převážně obyvatel SVL. V roce 2012 došlo k odpracování prakticky všech dluhů z předchozích let (netýká se osob, které v obci již nežijí), od té doby ovšem dluhy opět výrazně narostly. Výši dluhů před možností odpracování a výši současných dluhů zachycuje tabulka č. 9.

Tabulka č. 9: Zadluženost vůči městu před možností odpracovat dluhy a v době šetření

Adresa (č. p.)	254	365	562	563	592
Počet zadlužených osob před možností	12	20	0	12	32
Celková výše dluhu před možností	24 800	24 000	0	21 600	64 400
Počet zadlužených osob k 29. 8. 2013	12	16	0	12	32
Celková výše dluhu k 29. 8. 2013	22 700	17 700	0	17 300	28 250

Hlavním problémem obyvatel SVL je předlužení a exekuce za starší nesplácené dluhy, které původní částky násobně zvýšily. Někjaký dluh nebo exekuci přiznal prakticky každý, se kterým jsme mluvili. Nejčastěji šlo o půjčky u nebankovních společností (využívané při nenadálých výdajích), dále pak o nedoplatky na elektřině a neplacené paušály mobilních telefonů. Odhadem lze říci, že zadluženo je 99 % obyvatel SVL ve Velkých Hamrech.²¹

Dluhy na nájemném jsou problém ve dvou lokalitách – Mezivodí a Panském domě. V Mezivodí se průměrný dluh na nájemném pohybuje okolo 10 000 (dva nájmy). Dluží zde všechny domácnosti, hlavní část dluhu na začátku roku 2013. Podle údajů majitele z června 2013 dlužili obyvatelé Mezivodí (i ti, kteří se poté odstěhovali do Panského domu) dohromady částku 102 000, kterou uznali.²²

Obyvatelé Panského domu si jednak přenesli dluhy na nájemném z Mezivodí z doby před stěhováním, v době výzkumu nezaplatili jeden nájem (září 2013) na Panském domě.

²¹ Tento odhad vychází hlavně z rozhovorů s respondenty ze SVL. Velmi často se nám stalo, že lidé nejdříve uvedli, že žádné dluhy nemají, a až v průběhu rozhovoru jsme narazili na dluh nebo exekuci. Proto je nutné brát v potaz míru nespolehlivosti i u těch, kteří uváděli, že jsou bez dluhů.

²² Zde se řeší nesrovnalosti s údaji Úřadu práce, podle kterého dluh nemohl nastat, jelikož nájemníkům proplácel příspěvek i doplatek na bydlení proti potvrzení o zaplacení nájmu.

Další kapitolou jsou dluhy vůči městu. Obec umožňuje tyto závazky odpracovat u Technických služeb, proto se v roce 2012 povedlo oddlužit všechny zájemce. Problém se ale opakoval i následujícím roce, k 28. 8. 2013 na platbách za komunální odpad dlužilo městu 72 osob ze SVL.

Obecně městu dlužilo k 28. 8. 2013 za nájem obecního bytu 9 domácností, což dělá 3 % z celkového počtu obecních bytů. Ve 4 případech byl sjednán splátkový kalendář.

Soudní vystěhování a neprodloužení smlouvy

V posledním roce nedošlo k žádnému soudnímu vystěhování. Problém neprodloužení nájemní smlouvy se týkal Mezivodí, kde majitel odmítl prodloužit smlouvy všem nájemníkům z důvodu dluhů na nájemném a k 1. červnu je ukončil. Tři rodiny se z objektu vystěhovaly do Panského domu, ostatní se s majitelem dohodly na splátkovém kalendáři.

Počet nájemníků, kterým vystěhování hrozí

Vystěhování z důvodů neplacení nájmu na Mezivodí v době výzkumu nehrozilo nikomu, i když podle pracovnice Mostu k naději jde jen o krátkodobé zklidnění (Vedoucí SSP Most k naději Liberec, 2013, 2013). Pověřený správce domu k tomu uvedl, že pokud se současným nájemníkům nepodaří v dohledné době své dluhy na nájemném umazat, majitel jim smlouvy neobnoví. V září podle něj dělal celkový dluh cca 140 000 korun, splátkovými kalendáři se ale částka snížit nepodařila. Dluh alespoň dále nenarůstal, všichni (až na jednu rodinu) platili nájmy v plné výši.

Během výzkumu se objevila další hrozba – majitelka Panského domu měla v době výzkumu na objekt uvalenou exekuci a tak byly nájemní smlouvy, které uzavřela se třemi původně mezivodskými rodinami, neplatné. Rodiny tak přišly o příspěvek a doplatek na bydlení; zářijový nájem už nezaplatily. V době výzkumu majitelka dlouhodobě pobývala v zahraničí a problém neřešila, po jejím návratu však situace může skončit vystěhováním všech tří domácností.

Splátkové kalendáře, posílání plateb na účet majitele, institut zvláštního příjemce

Díky společné aktivitě města a NNO Most k naději došlo v případě výpovědi na Mezivodí k dohodě a stanovení splátkových kalendářů. V době výzkumu tak 5 domácností mělo majiteli platit mimo nájmu měsíční splátky 1 000 korun.

Město možnosti splátkového kalendáře využívá, jde o jednotlivé případy (viz výše).

Praxi posílání plateb na účet vlastníka využívají nájemníci v případě domu Naproti hasičárně, v ostatních lokalitách vyjma Panského domu se objevují obě možnosti (hotově/na účet). Panský dům byl v době výzkumu zvláštní případ. Kvůli dlouhodobě nepřítomnosti (přes dva měsíce) majitelka na srpen a září vypsala potvrzení o zaplacení nájmu dopředu a nechala je na městském úřadě, kde poté nájemníci složili peníze na nájem.

Institut zvláštního příjemce město nikdy nevyužívalo a zástupci města ani detailněji neznali.

Spotřebitelské chování, skladba výdajů domácností

Většinu příjmů utratí domácnosti v SVL za nájem spolu s energiemi a službami. Ve srovnání s obecními byty zde platí 1,5 až 2,5 násobné částky. Zbytek utratí za jídlo a potřeby pro děti. Pokud jsou v domácnosti malé děti, velkou položkou je umělá výživa (Sunar, Nutrilon), kterou používají od velmi útlého věku kojence. Jeden z respondentů odhadl tento výdaj až na 4 000 Kč za měsíc. Výraznou položkou jsou také cigarety a alkohol. Nákupy pořizují většinou v Tanvaldu v supermarketech, kde nakupují na více dnů, místní obchody využívají jen zřídka. Jde o strategii, využívanou i majoritou – supermarkety nabízejí výrazně levnější sortiment, obchody v Hamrech se využívají pouze na menší nákupy podle okamžitých potřeb.

Většina s příjmy podle svých slov vyjde, nejsou ale schopni cokoli ušetřit a proto si při nenadálých výdajích (nemusí být velké) musí vypůjčovat. V letních měsících si přivydělávají a vyjdou proto lépe, v zimních měsících, kdy je potřeba topit a vzrůstá spotřeba elektřiny, využívají minimálních úspor z léta nebo se zadlužují.

Vývoj zaměstnanosti v obci

Zaměstnanost obyvatel SVL

Oficiálně jsou dlouhodobě zaměstnáni 2 lidé ze SVL (1 z Mezivodí - v TS ve Zlaté Olešnici., 1 z domu Naproti hasičárně). Další osoba, ohrožená sociálním vyloučením, která ale nebydlí v SVL, je zaměstnancem města. Jde o koordinátora VPP v Technických službách. U technických služeb pracoval ještě další člověk, po půl roce ale pracovní poměr ukončil z důvodu toho, že se mu to ekonomicky nevyplatilo, na dávkách ztratil více, než vydělal.

K 1. 9. 2013 bylo v evidenci Úřadu práce z adres tvořících SVL celkem 22 osob. Osob nad 15 let je zde podle našeho šetření 53. Nezaměstnanost v SVL tak činí 40 %.²³ Většina osob ze SVL mimo evidenci je na mateřské dovolené, v invalidním nebo starobní důchodu.

Pracovní příležitosti pro nízkopříjmové obyvatele

Ve Velkých Hamrech neexistuje soukromá firma, která by zaměstnávala na dlouhodobou smlouvu obyvatele SVL. Jediný takový zaměstnavatel je město.

Firma SIS, zaměřená na výkopové a stavební práce, zaměstnává pouze sezónně, v zimě práci neposkytuje. Má malý počet stálých zaměstnanců, jinak zaměstnává pouze agenturně nebo na dohodu o provedení práce. Na větší zakázky si sjednává osoby s vlastním živnostenským listem, ty si poté najímají pracovníky – i mezi místními obyvateli SVL. Jde vždy o

²³ Celkovou míru nezaměstnanosti můžeme určit pouze k době výzkumu, pro výpočet stavu v minulosti nám chybí údaje o počtech obyvatel SVL pro daná období.

nepravidelnou, nárazovou příležitostí. Práci pro firmu (v minulosti) uváděli obyvatelé Panského domu a domu Naproti hasičárně, v době výzkumu z nich ale nebyl zaměstnán nikdo. Delší čas přímo ve firmě pracoval současný asistent prevence kriminality, vždy ale pouze sezónně. Jako potenciální stálý zaměstnavatel není pro obyvatele SVL firma příliš perspektivní, poskytuje pouze nepravidelnou možnost přivýdělku.

Alternativní formy a strategie obživy

Jak již bylo zmíněno, stálou práci mají pouze dva obyvatelé SVL. Všechny SV domácnosti jsou závislé na sociálních dávkách, pouze s nimi ale vyžít podle všech oslovených nejde. Lidé proto využívají neoficiální/alternativní formy obživy.

Jde o práci bez platné smlouvy („načerno“), v případě mužských příslušníků nejčastěji kopáčské práce, nevyžadující kvalifikaci. „Mužská práce“ je také sběr drahých kovů a železa, a to jak legální, tak nelegální. Podle zástupce policie obyvatelé SVL působí spíše v okolních obcích, ne přímo v Hamrech (Vedoucí Obvodního oddělení PČR Tanvald, 2013). Podle něj jsou drobné krádeže kovů problém hlavně lidí z Mezivodí, z hlediska policie ale zvýšená koncentrace kriminality nebo přestupků přímo v lokalitě není. „Ženskou prací“ je sezónní sběr ovoce a hub.

Pracovní historie lidí

Většina starších lidí ze SVL měla v minulosti stálou práci v místních textilních závodech, kdy buď oni sami, nebo případně jejich rodiče přišli do regionu právě kvůli pracovní příležitosti. Byli zvyklí pracovat celý život, po ukončení výroby ale o práci přišli a další už nenašli. Mladší generace už většinou po ukončení školní docházky přechází rovnou do evidence Úřadu práce bez možnosti získat pracovní praxi.

Struktura uchazečů o práci a nezaměstnanost za poslední tři roky

Uchazeči o práci jsou v SVL (což je dáno celkovou vzdělanostní strukturou), nejčastěji lidé s ukončeným základním vzděláním (16 osob), dále pak osoby s neukončeným základním vzděláním (5 osob) a 1 osoba se středním odborným vzděláním (vyučená).

Pro srovnání se strukturou uchazečů za celé Velké Hamry uvádíme následující tabulku. Bohužel vinou přechodu na jiný systém Úřadu práce neumožňují údaje srovnání v delším časovém horizontu.

Tabulka č. 10: Uchazeči o zaměstnání podle vzdělání

	VH celkem*	SVL**
Počet uch. bez vzdělání	0	0
Počet uch. s neúplným základním vzděláním	4	5
Počet uch. se základním vzděláním + praktická škola	33	16
Počet uch. s nižším středním vzděláním	0	0
Počet uch. s nižším středním odborným vzděláním	0	0
Počet uch. střední odborné vzdělání (vyučen)	18	1
Počet uch. se středním vzděláním (bez maturity)	1	0
Počet uch. s ÚSV vzděláním	1	0
Počet uch. s ÚSO vzděláním (vyučen s maturitou)	0	0
Počet uch. s ÚSO vzděláním s maturitou (bez vyučení)	5	0
Počet uch. s vyšším odborným vzděláním	0	0
Počet uch. s bakalářským vzděláním	0	0
Počet uch. s vysokoškolským vzděláním	0	0
Počet uch. s doktorským vzděláním	0	0

* stav k 1. 6. 2013, ** stav k 1. 9. 2013

Vývoj za poslední roky zachycuje následující tabulka:

Tabulka č. 11: Uchazeči o zaměstnání ze SVL*

Rok	Celkový počet	S evidencí nad 5 měsíců
2010	29	27
2011	25	22
2012	25	25
2013	22	22

*stav k 31. 12, pouze pro rok 2013 stav k 1. 9.

Další tabulka zachycuje vyřazené uchazeče o práci ze sankčních důvodů. Zajímavé zjištění je, že ač respondenti ze SVL při dotazech na možný neoficiální přivýdělek zmiňovali často kontroly Úřadu práce a obavy z vyřazení z databáze jako jednu z hlavních překážek, počet případů není nijak vysoký.

Tabulka č. 12: Vyřazení uchazeči o práci – sankční důvody

	Rok 2010	Rok 2011	Rok 2012	Rok 2013
Velké Hamry celkem	21	26	22	12
č. p. 254	0	0	0	0
č. p. 365	1	1	2	1
č. p. 563	0	0	0	0
č. p. 592	1	2	2	1

Aktivní politika zaměstnanosti

Město Velké Hamry nabízí nezaměstnaným veřejně prospěšné práce (VPP). Veřejně prospěšné práce jsou časově omezené pracovní příležitosti spočívající zejména v údržbě veřejných prostranství, úklidu a údržbě veřejných budov nebo jiných obdobných činnostech ve prospěch obce. Zaměstnavatel je vytváří nejdéle na 12 po sobě jdoucích kalendářních měsíců (může i opakovaně) k pracovnímu umístění uchazečů o zaměstnání.

Tabulka č. 13: Uchazeči o zaměstnání umístění na dotované zaměstnání (SÚPM, VPP)

	Rok 2010	Rok 2011	Rok 2012	Rok 2013
Velké Hamry	9	11	13	10*

* Stav k srpnu 2013.

Město v polovině roku 2013 požádalo o 5 míst na VPP výhradně pro obyvatele SVL a prostředky od Úřadu práce získalo. Od 1. října tak nastoupilo na VPP pět obyvatel SVL, které vybral a oslovil pracovník Technických služeb. (Jde o 2 osoby z Panského domu, 1 z domu Za Betonárkou, 1 z domu Naproti hasičárně a 1 z bytu města.)

V roce 2012 byla zavedena pro nezaměstnané, kteří jsou v evidenci déle než dva měsíce, povinná veřejná služba v rozsahu 20 hodin za měsíc. V případě SVL ve Velkých Hamrech šlo o cca dvacítku osob, kterou zaměstnávaly Technické služby. Veřejnou službu splnili všichni zařazení v plném rozsahu.²⁴

Město nabízí možnost veřejné služby za stravenky. Jde hlavně o zimní měsíce, kdy je potřeba pomoci s odklizením sněhu. V roce 2012 veřejné práce využilo několik osob, v roce 2013 to však byla už jen jedna. Tato osoba dostala nabídku krátkodobé smlouvy²⁵, kterou využila.

Významná byla také možnost odpracovat dluhy vůči městu, která byla využívána zejména v roce 2012. Starosta obyvatele tehdy upozornil, že bezdlužnost je podmínkou pro přidělení obecního bytu. Na odpracovávání dluhů se s různou intenzitou podíleli prakticky všichni obyvatelé SVL, komunikace mezi představiteli města a sociálně vyloučenými se stala intenzivnější a zaměstnanci Technických služeb měli možnost si vytipovat snaživé pracovníky a dávat jim další pracovní příležitosti.

Úřad práce poskytuje nezaměstnaným možnost rekvalifikačních kurzů. Podle našich informací s nimi ani s jinou formou rekvalifikace neměl zkušenost nikdo z obyvatel SVL. Tabulka zachycuje celkový počet obyvatel Velkých Hamrů, kteří prošli rekvalifikačními kurzy.

²⁴ Povinná veřejná práce byla zrušena Ústavním soudem v listopadu 2012.

²⁵ Jde o dohodu o provedené práci na 30 hodin.

Tabulka č. 14: Uchazeči o zaměstnání zařazení do rekvalifikačních kurzů

	Rok 2010	Rok 2011	Rok 2012	Rok 2013
Velké Hamry	25 (23 úspěšně)	3 (3 úspěšně)	6 (5 úspěšně)	3 (3 úspěšně)*

* Stav k srpnu 2013.

Možnost získat práci z pohledu výzkumníků i lidí samotných

Mikroregion Tanvaldsko je oblast s nejvyšší nezaměstnaností v okrese Jablonec nad Nisou. K tomuto stavu přispívá zejména omezená nabídka pracovních příležitostí, nepříznivá skladba obyvatelstva s větším podílem sociálně slabších vrstev společnosti a osob s nižším stupněm vzdělání. Po postupném utlumení výroby a uzavření velkých textilních závodů, které byly hlavními zaměstnavateli v regionu, se možnosti získat práci kriticky snížila.

Podle údajů Úřadu práce bylo v kategorii KZAM 9 (Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci), kam spadá drtivá většina osob ze SVL, ve Velkých Hamrech volné 1 pracovní místo, v celém okrese Jablonec nad Nisou jich pak bylo 14.

V rozhovorech často zaznělo, že pokud nemají práci ani lidé z majority se střední školou nebo vyučením, Rom bez vzdělání uspět nemůže.

Většina SV lidí ve Velkých Hamrech reálnou možnost získat práci nemá. Respektive pokud má, tak za takových podmínek, že se vlastně ekonomicky nevyplatí – nedosáhnou platového ohodnocení, které by jim vykompenzovalo následnou ztrátu sociálních dávek. Lidé jsou navíc zadlužení, hrozí jim exekuce, a pokud by měli práci, exekutor by jim ihned obstavil plat. V této situaci většina lidí práci ani aktivně nehledá.

Jako nejreálnější variantu uváděli ti, kteří měli předchozí zkušenosti s prací pro město, získání pracovního poměru u Technických služeb Velkých Hamrů. Ve třech případech byl jasně deklarován zájem o takovou práci i za cenu ztráty části sociálních dávek, jako možný bonus byla uváděna údajně lepší možnost získat obecní byt. Zde se jasně projevila inspirace případem současného koordinátora TS.

Schopnost institucí zprostředkovat práci a přístup institucí z pohledu lidí ze SVL

Jako hlavního aktéra při oficiálním zprostředkování práce berou lidé ze SVL tanvaldskou pobočku Úřadu práce. Ke schopnostem úřadu sehnat práci se staví velmi skepticky. Častá kritika míří na údajné špatné zprostředkování Úřadem práce. Lidé ze SVL získají na ÚP kontakt, poté jedou na pohovor (často ve větší vzdálenosti - Jablonec, Liberec), aby se (údajně) na místě dozvěděli, že na poptávané místo požaduje zaměstnavatel vyšší kvalifikaci, než kterou uvedl žadatel. Velmi často se v rozhovorech objevovalo, že pokud člověk potencionálnímu zaměstnavateli volal, dozvěděl se, že místo je stále volné. Při osobní návštěvě se pak ukázalo, „že místo právě obsadili“, což lidé přisuzovali jednoznačně tomu, že jsou Romové – při telefonickém kontaktu to totiž neuvědli.

V protikladu k této pověsti stojí fakt, že jeden ze dvou obyvatel SVL, kteří mají stálou práci, ji sehnal díky zprostředkování Úřadem práce (jde o zaměstnání u Technických služeb ve Zlaté Olešnici).

Schopnost vyjít se současnými příjmy

Většina respondentů uvedla, že se současnými příjmy dokážou vyjít, nejsou ale schopni nic ušetřit. Při neočekávaných výdajích si menší částky půjčují v rámci rodiny. Většina lidí má zkušenost s půjčkami od společností typu Provident, Home credit apod. Jako jeden z důvodů, proč si u nich půjčovali, uváděli, že tyto společnosti nechtěly záruku. Často půjčkou řešili zaplacení nedoplatků na energiích.

V době výzkumu byla nejkritičtější situace na Panském domě, kde nebyl nájemníkům přiznán příspěvek ani doplatek na bydlení. Rodiny tak přišly o značnou část svých příjmů, ve všech jsou nyní navíc děti v kojeneckém věku, a proto mají rodiny zvýšené výdaje.

Vývoj dávek státní sociální podpory a dávek v hmotné nouzi

K problematice sociálních dávek se nám bohužel nepodařilo oficiální cestou získat údaje, které bychom mohli použít k přehledu vývoje státní sociální podpory a dávek v hmotné nouze pro Velké Hamry a tím pádem ani podíl obyvatel ze SVL.

Podle zaslání údaje z oddělení nepojistných dávek bylo vyhodnoceno vyplácení pro rok 2013 (leden až srpen). Jde celkem o 459 dávek pro občany Velkých Hamrů o celkové částce cca 1 744 200,- Kč. Jiné údaje dle vyjádření vedoucí oddělení není možné získat, protože v používaném informačním systému není v aplikacích žádný statistický modul, který by umožňoval sledování počtu dávek na jednotlivá města či oblasti. Údaje, které nám byly zaslány, pracovníce získaly projitím a ručním přeskládáním cca 1 200 spisů, další není v personálních možnostech oddělení.

Přístup institucí k vyplácení mimořádné okamžité pomoci

Podle námi zjištěných údajů v roce 2013 (leden až srpen) byla občanům Velkých Hamrů vyplacena Mimořádná okamžitá pomoc celkem v šesti případech. Celková částka činila 15 000 Kč. Bližší údaje nám sděleny nebyly.

Nikdo z respondentů nevedl, že by o MOP na úřadu práce žádal, naopak se všichni shodovali, že žádat nemá ani cenu, jelikož pracovníce Úřadu práce nikdy MOP nevyplácejí. Argumentovali také tím, že Úřad práce údajně přistupuje rozdílně k žadatelům z řad majority, pro které není získání MOP problém, a k romským žadatelům, kteří mají šanci o hodně menší. Dva respondenti ovšem získali pomoc od Městského úřadu ve Velkých Hamrech (oba byli v té době zaměstnanci Technických služeb a město jim nabídlo výpomoc v tíživé finanční situaci, peníze byly poskytnuty formou půjčky, která pak byla postupně splácena).

Přístup k vyplácení doplatku na bydlení

Doplatek na bydlení je podle údajů Úřadu práce v Jablonci vyplácen 18 osobám z Velkých Hamrů. V roce 2013 (leden až srpen) dělala celková částka 63 000 Kč²⁶. Z rozhovorů vyplynulo, že doplatek na bydlení je vyplácen většinou domácnostmi ze SVL.

Sociální služby a jiné podpůrné aktivity v obci

Pokrytí

Sociální služby jsou ve Velkých Hamrech zastoupeny domy s pečovatelskou službou a domovem pro seniory, pomoc je zaměřena na cílovou skupinu obyvatel těchto zařízení. V době výzkumu zde nebyla žádná sociální služba, určená sociálně znevýhodněným. Nejbližší možnosti jsou v Tanvaldu.

Obecně se dá říci, že SV obyvatelé Velkých Hamrů sociální služby nevyužívají a nemají často ani představu o možnostech pomoci.

Terénní sociální pracovníci

V obci neexistuje pozice terénního pracovníka, v době výzkumu město usilovalo o její zřízení pro rok 2014. Nevládní neziskové organizace v místě nesídlí, v době výzkumu zde začínala pravidelně působit liberecká pobočka organizace Most k naději²⁷. Personální pokrytí pro celý region je jeden pracovník Terénních programů pro lidi ohrožené drogou a dva terénní pracovníci Služby sociální prevence. Zkušenosti SV lidí s touto NNO byly v době výzkumu zatím poměrně čerstvé, mimo Mezivodí zatím aktivně nepůsobili, v některých lokalitách (Naproti hasičárně, Za Betonárkou) nenavázali kontakt. V Mezivodí pomáhali pracovníci Mostu k naději vyřešit situaci s dluhem na nájemném a zprostředkovali dohodu o splátkovém kalendáři.

Kapacity a zaměření azylových domů

Ve Velkých Hamrech institut azylového bydlení není zaveden. Jako řešení krizové situace mohou lidé využít městem vlastněné přístřeší. Azylový dům není ani v blízkém okolí, nejbližší možnost je v Jablonci (Dům naděje).

Kapacity nízkoprahových zařízení

Nejbližší nízkoprahové zařízení pro děti a mládež (NZDM) je v Dolní Smržovce, mezi lidmi je známé jako Centrum. (Hlavní 1309, Tanvald – Smržovka). Vzniklo v září 2010 z dřívějšího Domu s pečovatelskou službou, kdy ho začalo provozovat Liberecké romské

²⁶ Údaj poskytnutý Úřadem práce Jablonec nad Nisou.

²⁷ Internetové stránky organizace www.mostknadeji.eu

sdužení (LRS). Již od počátku bylo hojně využíváno, zdroje hovoří až o 73 klientech²⁸. Zaměřené bylo hlavně na volnočasové aktivity – tanec, zpěv, hra na hudební nástroje. Začáteční zájem však opadl, podle regionálního tisku²⁹ si místní Romové stěžovali na špatné vedení, nezájem o klienty, kteří zde získávali špatné návyky. Špatná pověst byla v hamrovských SVL s Centrem spojena i v době výzkumu, rodiny na Mezivodí ji výslovně uváděly jako důvod, proč docházku do NP dětem zakázaly. LRS na konci roku 2011 neprošlo finanční kontrolou Ministerstva práce a sociálních věcí kvůli navyšování nájmu, Liberecký kraj jako zřizovatel pak v prosinci 2011 rozvázal s LRS spolupráci. V březnu 2012 zařízení převzala Charita Most, která ho provozuje do dnešní doby.

Služby zařízení jsou ambulantní, otevřené je pondělí až pátek. Cílová skupina jsou děti a mládež od 6 do 26 let ohrožené společensky nežádoucími jevy, osoby ohrožené sociálním vyloučením nebo žijící v sociálně vyloučených komunitách, etnické menšiny. Kapacita (chápaná jako maximální počet uživatelů sociální služby, které ji mohou využívat v jednom okamžiku) je 12 osob, celkový počet klientů byl podle vedoucího služeb v době výzkumu 51 osob (Vedoucí NZDM Tanvald, 2013). Uživatelé mohou využívat klubovnu (40 m²) a další menší místnosti. Celkové personální obsazení čítá 3 osoby, s dětmi a mládeží přímo pracují dva lidé. Nejvýraznější (nejznámější) aktivitou je pravidelný kroužek tance (středa), který vede sociální pracovník NZDM Patrik Kotlár, zapojení klienti jsou jádrem tanvaldského romského folklorního souboru Bengale Manuša (dříve Bengale Čhave). Další pravidelný program je následující: pondělí – sociální poradna; úterý – volnočasové aktivity (sport, výlety); středa – taneční kroužek; čtvrtek – edukační přednášky, pátek – sport (Vedoucí NZDM Tanvald, 2013).

V přízemí objektu je ubytovna, provozována také Charitou Most, určená pro jednotlivce. Její kapacita je 5 pokojů.

Kapacity SAS a TPOSP

Sociálně aktivizační službu (SAS) ani terénní programy odborného sociálního poradenství (TPOSP) ve Velkých Hamrech nenabízí žádná organizace. Nejbližší možnost využít SAS je v Tanvaldu, kde pravidelně jednou za týden (ve středu od 10 hodin) působí pracovnice sdružení D.R.A.K. z Liberce. Pro rok 2014 plánuje město zřízení terénní služby v rámci krajské výzvy. Terénní sociální práci nenabízí žádná organizace.

Jak lidé znají, využívají a oceňují jednotlivé služby

V minulosti ve Velkých Hamrech systematicky nepůsobila žádná nezisková organizace, která by nabízela sociální služby. Šlo spíše o sporadické návštěvy, které ale podle obyvatel SVL neměly výsledek a spíše negativně ovlivnily možnosti vstupu dalších aktérů. Vztah obyvatel SVL vůči působící NNO byla proto v době výzkumu zatím spíše negativní, svojí roli také hrálo

²⁸ Zdroj: http://www.tanvald.cz/download/komunitni_centrum.pdf,
http://www.tanvald.cz/download/kp_tanvald_final.pdf

²⁹ Zdroj: http://jablonecky.denik.cz/zpravy_region/komunitni-centrum-nejspise20120118.html

přehnané očekávání rychlých a jednoduchých řešení, která se nemohou naplnit. Z toho pramenila frustrace a neochota spolupracovat. „Jsem unavená a našťvaná, pořád se někdo na něco ptá a přitom se nic neděje“, vyjádřila převládající pocity jedna z obyvatelk Mezivodí.

Podle opakovaných vyjádření obyvatel SVL nejvíce očekávají pomoc v oblasti zadluženosti – její snížení, pomoc při exekucích, domlouvání výhodných splátkových kalendářů. Právě v této oblasti jsou jejich očekávání nejvíce v rozporu s reálnými možnostmi intervence NNO. Pomoc v otázce bydlení vnímají jako druhou prioritu, očekávají ale hlavně tlak na vedení města při přidělování obecních bytů. Pro úspěšnou dlouhodobou spolupráci je proto klíčové a) ujasnění oblasti působení, b) dobré vysvětlení reálných možností pomoci, c) pravidelnost návštěv, d) dobrá komunikace i dílčích výsledků.

Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež v Dolní Smržovce (Centrum) lidé znají, podle vedoucího programů ho navštěvují pouze dvě děti z Velkých Hamrů. Převažujícími důvody ze strany rodičů, proč děti služby Centra nevyužívají, jsou přetrvávající špatná pověst a obava z toho, že se právě v Centru schází riziková mládež³⁰. Z pohledu dětí je to nejčastěji nezáměr o program a velká vzdálenost od bydliště.

Sociálně aktivizační službu, kterou poskytuje sdružení D.R.A.K. pravidelně v budově MÚ Tanvald, obyvatelé SVL neznají a nevyužívají.

Vzdělání

V Mikroregionu Tanvaldsko je celkem 11 základních škol a 6 mateřských škol, které jsou zřizovány jednotlivými městy a obcemi. Město Tanvald je zřizovatelem obchodní akademie, základní umělecké školy a domu dětí a mládeže. Liberecký kraj je zřizovatelem tanvaldského gymnázia a také Základní školy Tanvald, Údolí Kamenice, do které dochází většina dětí ze SVL ve Velkých Hamrech. (Obecně používané názvy pro tuto školu jsou Horní Tanvald nebo také U Ráje.)

Do roku 2006 to byla Zvláštní škola, poté byl název upraven v souladu se zněním zákona 561/2004 Sb. na Základní škola. Šlo ale jen o změnu jména, zaměření školy zůstalo stejné. Prakticky proto jde o školu praktickou, v obecném podvědomí zůstala jako zvláštní škola. Podle platného školního vzdělávacího plánu (ŠVP) je „zachována výuka podle vzdělávacího programu Zvláštní škola, dále je využíváno prvků Alternativního vzdělávacího programu zvláštní školy pro žáky romského etnika.“³¹ ŠVP je vypracován na bázi Rámcového vzdělávacího plánu pro žáky s lehkým mentálním postižením. Všichni žáci proto musí mít doporučení od pedagogického pracoviště, v tomto případě buď od Pedagogicko-psychologické poradny (PPP), nebo Speciálně pedagogického centra (SPC) v Jablonci nad Nisou. Ve škole je zaměstnána jedna asistentka pedagoga. Soustavné doučování nemají, v minulosti ho zkoušeli, ale nebyl zájem ze strany dětí. Kapacita školy je 100 žáků, dlouhodobě však není naplněna a počet žáků dále klesá. V roce 2010

³⁰ Jak uvedla jedna z matek: „kluci, kteří kouří trávu“.

³¹ <http://www.zshortan.cz/userfiles/File/svp/charakteristikaskoly.pdf>

jich bylo 74, do ročníku 2013/14 je přihlášeno 59. ZŠ Údolí Kamenice má vysoké procento romských žáků, ve školním roce 2012/13 to bylo kolem 70 %³². Školu navštěvovalo ve školním roce 2012/13 8 dětí ve školním věku v SVL ve Velkých Hamrech, což je 80 % z celkového počtu.

V samotných Velkých Hamrech jsou dvě mateřské a dvě základní školy. Mateřská a základní škola (1. – 5. stupeň) VH II je v odlehlé části obce, takzvaných Hamrskách a navštěvují ji žáci z okolí.

V centru města se pak nachází Mateřská škola VH I a Základní škola VH I, kam spádově patří i děti ze SVL. Škola je spádová pro obce Vlastiboř, Držkov a Jílové, v pátém ročníku přecházejí žáci škol v okolí, které mají pouze první stupeň (Plavy, VH II a jiné). Kapacita Základní školy VH I je 450 žáků, naplněnost asi 250 žáků. V současné době řeší škola problém s malým počtem žáků v jednotlivých třídách, a to hlavně na druhém stupni. Chtějí zachovat dvě třídy v ročníku, počty dětí jsou ale hraniční (Metodička prevence ZŠ VH I, 2013). Ve školním roce 2012/13 školu navštěvovaly 2 děti ze SVL. Celkový počet romských žáků odhaduje vedení školy na 11, z nichž je 6 z obce Plavy. Celkový poměr romských dětí na škole je tak 4,4 %, z toho dětí ze SVL v obci 0,8 %. Doučování řeší individuálně, pedagogové jsou dětem k dispozici před a po vyučování, u dětí s problémy však naráží na nezámek. V září 2013 nastoupilo do první třídy školy další dítě ze SVL.

Musíme se ještě zmínit o Základní škole Masarykova v Tanvaldu. Nenavštěvuje ji sice žádné dítě z Velkých Hamrů, hraje ale výraznou roli na poli vzdělání sociálně znevýhodněných dětí v regionu. Škola ale má vysoké procento romských žáků, a to hlavně na prvním stupni, což zapříčiňuje odliv majoritních žáků na jiné školy. V současné chvíli škola registruje 50 romských žáků ze 150 v hlavní budově³³, což je 33 % (na prvním stupni se procento blíží jedné polovině). Vedení se aktivně zasazuje o zrušení praktických škol (kam zahrnují ZŠ ÚK) a posílení integrace na běžných základních školách, v tomto směru intervenuje u zřizovatele. V minulosti zkoušeli model flexibilní inkluze (žáci jsou rozděleni na předměty, ve kterých mají potíže, ostatní absolvují spolu).

Předškolní příprava

Ve Velkých Hamrech existuje možnost předškolní přípravy – jsou zde zřízeny dvě mateřské školky (Velké Hamry I, II). Mateřská škola VH I má kapacitu 90 míst, současná naplněnost je 88 dětí. Školka se snaží spolu se zřizovatelem reagovat na poptávku (v roce 2012 – kapacita 80 míst, 2006 – 60 míst). Podle slov vedení Mateřské školy VH I se zatím nestalo, že by nepřijali dítě, které se přihlásilo při řádném zápisu. Problém byl pouze u dětí, které se hlásily v průběhu roku. Do školky docházejí dvě integrované děti z Tanvaldu, kde je nechtěli (kraj

³² Ředitel ZŠ přesný počet odmítl uvést, s tím, že děti takto nerozlišují. Odhad počtu romských dětí proto vychází ze seznamu jmen a třídních fotografií a neodpovídá tedy kategorii sociálně znevýhodněných.

³³ Škola má ještě odloučené pracoviště Šumberk s prvky Montessori, které romské děti nenavštěvují.

integraci neplatí, musí se překonávat problémy s bezpečností a fungováním v kolektivu, podle ředitelky školky je to ale o sociálním citění ředitele), ve školním roce 2013/14 bude nově zaměstnán asistent. (ředitelka ZŠ VH I, 2013)

Mateřskou školu v době výzkumu nenavštěvovaly žádné děti ze SVL, podle informací rodičů ale ve školním roce 2013/14 měly začít docházku 3 děti ze SVL. Při porovnání výpovědi respondentů (rodičů) a seznamu žáků na rok 2013/14³⁴ však vyplynulo, že ani jedno na začátku školního roku nenastoupilo. Na konci září nakonec začalo mateřskou školkou navštěvovat jedno dítě z Panského domu.

Dostupnost škol

Dostupnost mateřské i základní školy ve Velkých Hamrech je pro děti ze SVL bezproblémová. Základní škola Velké Hamry I je cca 250 metrů od náměstí, mateřská je ještě blíže. Škola Velké Hamry II (mateřská škola a první stupeň ZŠ) je situována v odlehlejší části Velkých Hamrů (tzv. Hamrsek) a děti ze SVL ji nenavštěvují.

Většina dětí ze SVL dojíždí do Tanvaldu na ZŠ Údolí Kamenice, autobusové spojení je časté a cenově dostupné, spoje jsou buď přímé, nebo s přestupem na autobusovém nádraží. I tak je ale dojíždění zmíněno jako jedna z příčin skrytého záškoláctví (více na str. 46-47).

Podíl romských žáků a podíl žáků ze SVL a na jednotlivých ZŠ

Situaci na jednotlivých školách zachycuje tabulka č. 15.

Tabulka č. 15: Podíl romských žáků a podíl žáků ze SVL a na jednotlivých ZŠ v roce 2012/2013

Škola	Celková kapacita	Naplněnost	Počet romských žáků / počet žáků ze SVL VH	Podíl romských žáků / podíl žáků ze SVL VH
ZŠ Velké Hamry I	450	250	11 / 2	4,4% / 0,8%
ZŠ Velké Hamry II	25	17	0 / 0	0 / 0
ZŠ Údolí Kamenice	100	59	40* / 8	68% / 13,6%
ZŠ Masarykova	500**	300/200***	50 / 0	33% / 0

*Škola číslo neposkytla, odhad počtu romských dětí proto vychází ze seznamu jmen a třídních fotografií a neodpovídá tedy kategorii sociálně znevýhodněných.

**kapacita společně s obchodní akademií

***celkem studentů ZŠ a OA/ZŠ

³⁴ <http://www.msvh.cz/word/tridy>

Podíl dětí vzdělávaných dle jednotlivých vzdělávacích programů

Na ZŠ Údolí Kamenice je podíl dětí vzdělávaných dle rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání – přílohy pro žáky s lehkým mentálním postižením (LMP) 100 %. ZŠ VH I navštěvuje 1 individuálně integrované dítě z SVL, jde o 0,5 % z celkového počtu žáků.

Pokud počty žáků vztáhneme na SVL, pak z 10 dětí se jich 9 vzdělává podle rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání – přílohy pro žáky s LMP, což je plných 90%. Základní škola VH I uvažuje o zřízení vyrovnávací třídy, nemá ale na ní finance. (Metodik prevence ZŠ VH I, 2013)

Přerazování na ZŠ Údolí Kamenice

Za poslední tři roky byly ze ZŠ Velké Hamry I do ZŠ Údolí Kamenice přerazeny 3 děti (1 z Panského domu, 2 z domu Naproti hasičárně), ve všech třech případech na začátku prvního ročníku. Pokud žáci nestíhají tempo výuky, jsou doporučeni na vyšetření v PPP nebo SPC v Jablonci nad Nisou. V případě, že jim to jedno z pedagogických pracovišť doporučí, děti jsou pak se souhlasem rodičů přerazeny do ZŠ Údolí Kamenice. Další děti (hlavně z Mezivodí) byli ve škole VH I pouze u zápisu, poté rovnou přešly na ZŠ ÚK.

Mezi důvody, které uvádějí sami rodiče, jsou nejčastěji tyto: děti mají na škole v Horním Tanvaldě sourozence, případně tam chodili sami rodiče, proto jsou tam zvyklé chodit; škola ve Velkých Hamrech má příliš rychlé tempo a učitelky dětem nepomůžou, škola se jich vlastně chce zbavit.

Vedení školy ÚK vítá přerazování v co nejranějším věku, nejlépe hned v první třídě. Pokud k nim dítě přechází ve vyšších ročnících, vnímají to jako jeho zbytečné stresování. Přerazování dává ředitel do přímé souvislosti s obavou ostatních škol o naplněnost tříd – tam, kde problém nemají, přerazují děti v nízkých ročnících, v ostatních školách pak přerazování nastává až v pátém ročníku, kdy se zvyšují nároky na žáky. Spolupráci se základní školou ve Velkých Hamrech chválil, v tomto kontextu to ale vypovídá spíše o nedostatku integračních prostředků a také nízké úrovni zájmu o udržení dětí ze SVL v hlavním vzdělávacím proudu na hamrovské škole.

Předčasné ukončování docházky, přechody na SŠ a úspěšnost na SŠ

Za poslední dva roky nezaznamenaly oslovené školy (ÚK, VH I) ani jeden případ předčasného ukončení docházky. Podle ředitele ZŠ Údolí Kamenice to není vážný problém, uvedl, že se to týká mizivého procenta žáků. Ve Velkých Hamrech došlo ve vzdálenější minulosti nejméně ke dvěma případům, kdy žačky nedokončily základní vzdělání vinou těhotenství, obě navštěvovaly ZŠ ÚK (OSPOD Tanvald, 2013).

Údaje o přechodu na střední školy ZŠ ÚK neschraňuje, podle slov ředitele děti po ukončení základní školy buď dále nepokračují, nebo přecházejí na střední odborná učiliště

s učebními obory typu E. Za poslední dva roky 7 dětí dále nepokračovalo, 5 šlo na učební obor (kuchař, provozní služby, instalatér, tesař).

Ve Velkých Hamrech (ZŠ VH I) je situace odlišná. V páté třídě mají citelný odliv nadanějších dětí do víceletého gymnázia v Tanvaldu, kompenzuje to ale příchod dětí ze škol v okolních obcích, které mají pouze první stupeň.

Tabulka č. 16: Přejchod na střední školy – ZŠ VH I

Rok	Typ školy	Celkem	Z toho SZ/romských ³⁵
2010	SŠ	23	
	SOU	14	
2011	SŠ	26	2 romští žáci
	SOU	8	1 SZ žák
2012	SŠ	17	
	SOU	12	1 SZ/1 romský
2013	SŠ	26	
	SOU	8	1 ZS/1 romský

Školy v očích rodičů a připravenost škol na děti ze SVL

Vnímání škol se velmi liší u rodičů ze SVL (hlavně v Mezivodí) a u romských rodičů mimo SVL. Rodiče mimo SVL si uvědomují důležitost předškolní výchovy a umísťují své děti do mateřské školy. Mají zájem na tom, aby jejich dítě navštěvovalo běžnou základní školu v místě bydliště, a vnímají důležitost dalšího vzdělání. Většina rodičů ze SVL sice deklaruje zájem umístit své dítě do školky, v praxi však jejich děti předškolní zařízení (až na výjimky) nenavštěvují. Argumentují tím, že na školku nemají peníze, přičemž lidem v hmotné nouzi se „školkové“ odpouští. (Zde může jít o špatnou informovanost rodičů.) Na tomto stavu se také podepisuje přesvědčení rodičů ze SVL o nechuti školky jejich děti přijímat. Jedna z respondentek, která sice ve Velkých Hamrech v současnosti nebydlí, školku zde ale její rodina využívala, uvedla, že „ženám v Hamrech (míněno Mezivodí) řekli rovnou, že děti odtamtud nechtějí, hned jim kontrolovali vši. Ženský si to vzaly osobně, ale vážně tam šly a zkoušely to, některým to řekli narovinu, jiné urazili.“ Dále uvedla, že její sestra si tento postup tajně nahrála a dotyčnou učitelku na základě toho propustili a dítě přijali. Šlo sice o případ jedné učitelky, rodiče ze SVL to ale vnímají jako většinový postoj. Škola se podle vedení přijímání dětí ze SVL nebrání, musí však dodržovat stejná pravidla jako ostatní. Jako největší problém u nich uvedla špatné hygienické podmínky, děti ze SVL byly opakovaně zavšivené a žádost o odvšivení si rodiče vzali jako osobní útok.

Základní škola ve Velkých Hamrech I je mezi rodiči v SVL vnímaná jako náročná – „jsou tam moc rychlí, na pomalejší nečekají“. Berou jí tak, že se tam udrží jen ti nejlepší. Pokud má

³⁵ Počty žáků v obou kategoriích jsou zpracovány na základě odhadu učitelů ZŠ Velké Hamry I.

dítě v první třídě problémy, je pomalejší, škola podle rodičů příliš nepomůže a dítěte se rovnou zbavuje do „zvláštní“ ZŠ Údolí Kamenice.

Základní školu Údolí Kamenice v Tanvaldu hodnotí rodiče jako vstřícnou potřebám dětí – „učí se tam pomaleji, víc se jim věnují“. Nižší kvalitu jako hendikep většinou nevnímají. Volbu, zda budou děti pokračovat na střední školu nebo ne, nechávají podle svých slov rodiče na dětech. Podle ředitele ZŠ ÚK rodiče na děti často vyvíjejí tlak, aby hned po dokončení základní školy začaly vydělávat, při rozhovorech to ale respondenti nepotvrdili.

Základní škola VH I deklaruje svou otevřenost k přijímání a vyučování dětí se sociálním znevýhodněním, což vidět i na vysokém procentu takových žáků (6,8%), které je rozprostřeno do všech ročníků. Jasný nepoměr je ale vidět u docházky romských dětí z Velkých Hamrů, kde většina chodí do vzdálenější ZŠ Údolí Kamenice (8 ZŠ ÚK ku 2 VH I). Zřizovatel školy tento nepoměr vnímá. Ve škole působí jedna asistentka pro individuálně integrovanou žákyni, další podpůrné prostředky (přípravná třída, asistent pedagoga pro sociálně znevýhodněné žáky) však ve škole chybí.

Rodina

Počty případů orgánu sociálně-právní ochrany dětí

Podle údajů OSPOD bylo v době výzkumu sledováno 9 romských rodin ze sociálně vyloučených lokalit, jinak ve Velkých Hamrech nikdo. V minulosti šlo i o neromské rodiny, situace se ale hodně mění vinou stěhování. Stav romských rodin je podle vyjádření pracovnice stabilnější, počet návštěv v rodinách odhaduje na 70 – 80 za rok. Ve třech rodinách s malými dětmi šlo o větší počet opakovaných návštěv, které ale nebyly rozloženy pravidelně do celého roku. Struktura návštěv je následující:

Rodina A – 15 návštěv (nezletilá matka s dvěma malými dětmi)

Rodina B – 15 návštěv (špatná péče, malé dítě)

Rodina C – 10 návštěv (u matky špatná jazyková vybavenost, malé dítě)

Tři rodiny jsou sledovány pravidelně čtyřikrát do roka v rámci soudně nařízeného dohledu. U ostatních rodin pak šlo o jednotlivé případy.

Jako nejčastější problémy zmínila pracovnice nedostatečné zaopatření malých dětí (chybějící základní ošacení), problémy ve škole (výchovné problémy, zameškané hodiny, chybějící pomůcky, nedostavení k zápisu) nebo u lékaře (nedostavení se k očkování). V jedné rodině pak jde o opakovanou špatnou péči o děti. (OSPOD Tanvald, 2013)

Intervence z důvodů hrozící ztráty bydlení

Jde o dlouhodobý problém, který se podle pracovnice OSPOD týká poloviny sledovaných rodin. Dříve šlo hlavně o rodiny z Kartouz, v současné době pak o rodiny z Mezivodí a Panského domu, situace v domě Naproti hasičárně je stabilnější.

Pracovnice OSPOD uvedla případ rodiny s malými dětmi (0,5 roku a 2 roky). Ta bydlela na Smržovce v domě č. p. 844, ve kterém netekla voda. Majitel kvůli předchozím dluhům nepřipojil dům k nově vybudovanému vodovodnímu řádu. Pracovnice OSPOD intervenovala pro odchod z této lokality, rodina se odstěhovala do Velkých Hamrů k příbuzným. (OSPOD Tanvald, 2013)

Druhy uložených sankcí, ústavní péče a nařizování ústavní výchovy

Většinu případů podle pracovnice odboru vyřeší domluva nebo přímá intervence na místě. Za poslední rok nebyla uložena žádná sankce ani předběžné opatření. Dříve byl ve třech rodinách uložen soudní dohled z důvodu špatné péče o dítě. Jak uvedla pracovnice odboru, jde o sankci, které rodiče rozumějí a funguje jako účinná hrozba (OSPOD Tanvald, 2013). Dále byla v jednom případě zrušena rodičovská povinnost. Šlo o těžce postižené dítě, o které se rodiče nemohli postarat, a proto bylo umístěno do ústavu. Ke zrušení rodičovské povinnosti došlo (podle pracovnice) z důvodu lepší proveditelnosti nezbytné lékařské péče, kdy každé ošetření musí schvalovat zákonný zástupce. V minulosti (před deseti lety) došlo k jednomu nařízení ústavní péče (matka zemřela, otec nezvládal výchovu). Dívka byla umístěna do dětského domova v Jablonci nad Nisou. Pro časté útky – při posledním ji vraceli za pomoci policie) byla v červnu 2013 přemístěna do dětského domova v Praze – Hodkovičkách. Došlo k jedné adopci se souhlasem rodičů, kdy bylo dítě ihned po porodu umístěno do Paprsku v Liberci a poté mu byla nalezena náhradní rodina.

Potíže identifikované samotnými rodinami a pohled na činnost institucí

V Mezivodí uváděli rodiče jako hlavní problém kvalitu bydlení, ve kterém děti vyrůstají. Dále pak malou snahu učitelů o setrvání dětí v místní základní škole. „Učitelky nepočkají, jak to dětem půjde a rovnou je posílají do zvláštní.“ (Více o tomto problému v oddíle věnovaném vzdělání). Rodiny se často obávají, že jim úřady odeberou děti, pokud najdou nevyhovující podmínky. Stejná obava panuje i při hrozbě ztráty bydlení – „co pak budu dělat, vezmou mi děti“. Návštěvy pracovnice OSPOD jsou brány negativně jako zásah do soukromí, osobně ale pracovníci vnímají kladně – je sice přísná, má ale zájem, pomůže s řešením, nejedná pouze z pozice silové autority.

Početní stav orgánu, ochota obce zvýšit stav, spolupráce s NNO dalšími institucemi

Velké Hamry spadají pod jednu pracovní OSPOD, která ale má na starosti i další obce. O navýšení stavu město Tanvald neuvažuje. OSPOD spolupracuje s libereckou NNO D.R.A.K.

Záškoláctví a skryté záškoláctví

Až na dvě výjimky navštěvovaly děti ze SVL v roce 2012/2013 Základní školu Údolí Kamenice v Tanvaldu. Podle vyjádření ředitele školy je zde záškoláctví vážný problém, situace se – opět podle jeho slov – lepší. Přičítá to i povědomí rodičů o hrozbě finančních sankcí. Objevily se případy se 20 až 30 neomluvenými hodinami (ne u dětí z VH), jde ale o výjimečné případy. Neomluvené hodiny vedení školy řeší nejdříve s rodiči, poté v komisi s účastí pracovní OSPOD, jako poslední instance pak funguje přestupková komise. (Ředitel ZŠ Údolí Kamenice, 2013) Poslední jmenované řešení ale není frekventované, v roce 2012 bylo využito pouze jednou (Vedoucí Obvodního oddělení PČR Tanvald, 2013). Podle pracovní OSPOD není záškoláctví u hamrovských dětí vážný problém, který by silně ovlivňoval jejich školní úspěšnost. Jde hlavně o předčasné odchody z odpoledního vyučování.

Větším problémem je podle všech zapojených aktérů záškoláctví skryté, které dodatečně omlouvají rodiče a při častější absenci, kdy to již vyžaduje škola, dětský lékař. Jako důvody skrytého záškoláctví uvádějí vedle „přikrývání běžného záškoláctví“ nutnost pomáhat doma s mladšími sourozenci (Ředitel ZŠ Údolí Kamenice, 2013) a situaci, kdy žáci nemají peníze na autobus nebo v zimních měsících dostatečné oblečení, což se týká speciálně hamrovských dětí (OSPOD Tanvald, 2013)

V případě základní školy Velké Hamry I jde o ojedinělé případy. Ve školním roce 2012/13 šlo o dva žáky - v jednom případě 6 neomluvených hodin a v druhém případě šlo o žáka, který do školy ve Velkých Hamrech přestoupil s velkým počtem neomluvených hodin, po přestupu se však problém neopakoval.

Raná péče a další služby pro rodinu, případové konference

Raná péče ve Velkých Hamrech ani v bezprostředním okolí (Tanvald, Desná, Smržovka) není. Nejbližší zařízení jsou v Liberci – Paprsek, Sluníčko. Ve Smržovce se nachází Klokánek. Případové konference se začaly reálně pořádat v polovině roku 2013, zatím proběhly tři, žádná se ale netýkala rodin z Velkých Hamrů.

Bezpečnost

Místa vnímaná jako méně bezpečná a vnímané bezpečnostní problémy

Kriminalita není ve Velkých Hamrech obecně vnímaná jako největší problém obce. Při rozhovorech s občany Velkých Hamrů (jak ze SVL, tak i příslušníků majority) nebyla

jednoznačně identifikována místa, která by vnímali jako méně bezpečná. I podle zástupce policie nejde říci, že by některá lokalita výrazně vybočovala. Sociálně vyloučené lokality nejsou brány jako bezprostřední hrozby nebo jako méně bezpečná místa, lidem u nich vadí hlavně špatný stav veřejného prostoru okolo a to, že lidé v nich žijící nepracují.

Vzrůstající drobná majetková kriminalita však výrazně ovlivňuje zhoršující se vztahy mezi majoritou a sociálně vyloučenými obyvateli obce. To opakovaně potvrzovali v rozhovorech zástupci původních rodin, které podle svých slov neměly problémy s okolím do příchodu „Slováků“, tedy rodin, které se přistěhovaly později a k nimž stále přicházejí noví příbuzní ze Slovenska. Pokud se v sousedství něco ztratí, automaticky jsou lidmi z majority obviněni Romové. Jako vážný problém vidí příliv slovenských Romů i zástupci policie.

Město jako nejproblematictější lokality označilo náměstí, část sídliště u „věžáku“ a areál a okolí sběrných surovin na Svárově. Ty bude pokrývat bezpečnostní kamerový systém, budovaný ve spolupráci s ostatními obcemi v mikroregionu Tanvaldsko. (starosta, 2013). Obyvatelé Mezivodí si stěžovali na noční excesy u jejich domu. Šlo o opakované verbální napadání, převrácené popelnice a v jednom případě i rozbité okno. Lidé z lokality zmínili obavy o bezpečnost svou a hlavně malých dětí.

Nejaktutněji vnímané bezpečnostní problémy jsou vandalství, které ale mají na svědomí spíše příslušníci majority, krádeže, kdy se jedná hlavně o železo a drahé kovy, a drogy mezi školní mládeží (starosta, 2013). Jde o vyjádření představitelů města, rozsah výzkumu nedovoloval reprezentativní šetření, které by umožňovalo potvrdit sdílení v majoritní populaci. Z pohledu policie jsou jako hlavní problém ve Velkých Hamrech vnímané krádeže, které se ale týkají okrajů města, hlavně pak vloupání do domů a rekreačních chat (Vedoucí Obvodního oddělení PČR Tanvald, 2013).

Charakteristika spádového oddělení Policie ČR

Místní oddělení Policie české republiky neexistuje, ve Velkých Hamrech nebylo nikdy zřízeno.

Obec spadá pod Obvodní oddělení PČR Tanvald, Poštovní 242, pod nějž spadají tyto obce: Tanvald, Šumburk nad Desnou, Žďár, Velké Hamry, Bohdalovice, Velké Hamry II, Plavy, Haratice, Zlatá Olešnice, Lhotka, Návarov, Stanový, Kořenov, Jizerka, Polubný, Příchovice, Rejdice, Desná I, Desná II, Desná III. Dojezdová vzdálenost ze sídla policie do Velkých Hamrů jsou 4 kilometry.

Za dobu tří let, kdy je ve službě současný vedoucí oddělení, se početní stav snížil o pět policistů, v dohledné době se bude ještě snižovat, tentokrát o dva. V těchto redukováných počtech již podle vedoucího oddělení není možná efektivní obchůzková činnost. Proto uvítal – byť s výhradami – zřízení pozic asistentů prevence kriminality ve Velkých Hamrech. (Vedoucí Obvodního oddělení PČR Tanvald, 2013)

Existence a funkčnost preventivních opatření, spolupráce s obcí

Na popud Agentury a ve spolupráci s ní a Obvodním oddělením Tanvald Policie České republiky město zřídilo pozice asistentů prevence kriminality. Asistenti jsou zaměstnanci městské úřadu. Smyslem práce asistentů je dohlížet na bezpečí v sociálně vyloučených lokalitách a jejich okolí. Asistenti mají také pomoci eliminovat rizikové jevy v okolí škol, mohou bránit projevům šikany nebo šíření a konzumaci toxických látek. Asistenti se ve spolupráci se Policií ČR zapojují do hlídkové služby. Působí především nerepresivně, spíše cestou domluv a vyjednávání. Řeší také běžné každodenní problémy v soužití, jako jsou sousedské vztahy, rušení nočního klidu, znečišťování veřejného prostranství nadměrným odpadem, dodržování obecně závazných vyhlášek a další.

Projekt Asistent prevence kriminality s celkovými náklady 250 200 Kč byl podpořen státní účelovou dotací Ministerstva vnitra v rámci Programu prevence kriminality 2013 ve výši 221 000 Kč, 10 procent celkových nákladů je hrazeno z rozpočtu města.³⁶ Pokud se asistenti osvědčí, chce město usilovat o získání dotační podpory pro následující rok. Vybavení asistentů hradí město, přispěla i Policie ČR.

Asistenti prevence kriminality jsou metodicky vedeni vedoucím obvodního oddělení Policie ČR, který na jejich činnost dále dohlíží. V době konání výzkumu zajížděl do Velkých Hamrů dvakrát denně (před a po službě), výhledově chce ale tuto povinnost částečně přeložit na některého ze svých podřízených. Jako smysluplnější sice označil navýšení počtu policistů (a ne jejich nucený úbytek), kteří jsou lépe vyškoleni a mají větší pravomoci, ale za současného stavu bere řešení s asistenty jako nejlepší možné. Zřízení pozice asistenta prevence kriminality bere jako přínosnější než budování městské policie. Ocenil fakt, že získává informace přímo od asistentů a ne přes další mezičlánek (např. městskou policii).

Program běží od června, přínos lze pro krátkou dobu působení jen těžko objektivně hodnotit. Jak město, tak zástupce Policie ČR hodnotí výběr asistentů i jejich dosavadní činnost kladně. Lidé ze SVL si zatím bližší vztah k asistentům nevytvořili, nemají ani přesnější představu, jaký je jejich smysl a pravomoci. Je to dáno i tím, že ani romského asistenta neberou jako „svého“, není z příbuzné rodiny, nebydlel nikdy na stejné adrese. To ale na druhou stranu je i pozitivum, protože si asistent zachová potřebný odstup. Oceňují ale, že se k nim asistenti nechovají z pozice síly, pozdraví a popovídají si. Díky uveřejnění záměru a vysvětlení činnosti v hamrovských listech 2/2013 a posléze článku vedoucího obvodního oddělení PČR s fotografiemi asistentů (3/2013) se asistenti dostali do širšího povědomí v obci³⁷.

V době výzkumu se také připravovalo zřízení bezpečnostního kamerového systému, který podpořilo Ministerstvo vnitra ve stejném Programu prevence kriminality 2013 jako asistenty. Iniciativa vzešla ze společného jednání starostů mikroregionu Tanvaldsko, kamerový systém buduje město ve spolupráci s dalšími čtyřmi obcemi - Tanvald, Smržovka, Plavy a Kořenov. Centrální dispečink bude na Obvodním oddělení Policie ČR v Tanvaldu. Obec získala dotaci

³⁶ Zdroj: Ministerstvo vnitra ČR, <http://www.mvcr.cz/clanek/podporene-programy-prevence-kriminality-na-rok-2013.aspx>

³⁷ Ke stažení ve formátu .pdf na <http://www.velke-hamry.cz/o-meste/hamrovske-listy-1/>

350 000 Kč, deset procent z celkové částky hradí město.³⁸ Ve Velkých Hamrech budou nainstalovány celkem tři bezpečnostní kamery. O jejich umístění rozhodovala míra kriminality v dané lokalitě. Vedení města se rozhodlo pro tyto lokality – náměstí (objekt bývalého kina), sídliště (dům č. p. 616 „věžák“), areál sběrných surovin a jeho okolí (objekt č. p. 562, přístřeší).

V programu „Prevence kriminality a zvýšení bezpečí v sociálně vyloučených lokalitách v obcích spolupracujících s Agenturou pro sociální začleňování“³⁹ byly vybrány 4 děti ze SVL, aby se účastnily Výchovně rekreačního letního dětského tábora, organizovaného místním turistickým oddílem mládeže Liščata. Ani jedno z dětí však pobyt nedokončilo. (Více v kapitole Odlíšný pohled lidí v SVL a mimo SVL na konkrétní kauzy.)

Důvěryhodnost policie z pohledu obyvatel

Mezi obyvateli SVL převládá názor, že policie uplatňuje dvojí přístup k majoritě a k Romům, které podle nich za stejný prohřešek stíhá přísněji. K policii se tak staví nedůvěřivě.

Toto téma se v rozhovorech v SVL rezonovalo v kauze střelby v Tanvaldu, která se odehrála na počátku roku 2012. Důchodce z Tanvaldu zastřelil 22letého romského mladíka a jeho staršího bratra postřelil. Krajské státní zastupitelství to vyhodnotilo jako nutnou sebeobranu a vyšetřování tak bylo odloženo. Stíhán byl naopak postřelený mladík za útok, který střelbě předcházel. Obyvatelé SVL to brali jako ukázkou „dvojího metru“ v přístupu k vyšetřování a spravedlnosti. Policie se podle jejich názoru nesnažila vyšetřit, jak se incident skutečně udál, kvůli tomu, že střelec patřil k majoritě a zabitý byl Rom. „Kdyby to bylo naopak, tak dostane doživotí“, vyjádřil většinový postoj obyvatel SVL jeden z nich.

Pokud jsme se ptali na osobní zkušenosti, záleželo prý vždy na přístupu jednotlivých policistů.

Porovnání situace v rámci lokalit a mimo ně

Odlíšný pohled lidí v SVL a mimo SVL na konkrétní kauzy

V následujícím oddílu se budeme snažit popsat konkrétní kauzy, které popisovali aktéři v rozhovorech, a zprostředkovat rozdílné pohledy⁴⁰. Nejedná se o vyčerpávající výčet událostí, ale o příklady, které ilustrují obecnější problémy v komunikaci mezi obyvateli obce uvnitř a vně SVL. Považujeme za důležité, aby např. terénní pracovníci, kteří začnou v lokalitách působit, byli předem připraveni na různé subjektivní interpretace téhož příběhu a nepovažovali za objektivní verzi vyprávění klientů či naopak zástupců města. Nepokoušíme se rozhodnout, která

³⁸ Zdroj: Ministerstvo vnitra ČR, <http://www.mvcr.cz/clanek/podporene-programy-prevence-kriminality-na-rok-2013.aspx>

³⁹ Zdroj: Ministerstvo vnitra ČR, <http://www.mvcr.cz/clanek/vysledky-2-kola-programu-prevence-kriminality-2013.aspx>

⁴⁰ V možnostech výzkumu pro tuto zprávu nebylo provést reprezentativní šetření mezi obyvateli v obci vně SVL, budeme proto jako „hlas druhé strany“ většinou interpretovat názory zástupců vedení města.

varianta je blíže pravdě, ale spíše nalézt příčiny, které vedly k danému vývoji událostí, a v důsledku i k rozrůznění pohledů na tyto události. V případech, které to umožňovaly, navrhuje opatření, která by napříště mohla zabránit konfliktnímu vnímání událostí. Obecně lze říci, že situaci může prospět právě působení terénních pracovníků, jejichž úkolem je mimo jiné předávání informací a snaha zabránit šíření dezinformací.

1) Kauza tábor

Místní turistický oddíl mládeže (TOM) Lišcata⁴¹, založený v roce 2011, pořádá od roku 2012 letní tábory, které hojně využívají i sociálně znevýhodněné děti z Velkých Hamrů. V roce 2013 se díky podpoře programu „Prevence kriminality a zvýšení bezpečí v sociálně vyloučených lokalitách v obcích spolupracujících s Agenturou pro sociální začleňování“⁴² mohly zúčastnit bezplatně mimo dalších dětí i 4 děti ze SVL. Iniciativa vyšla z lokálního partnerství a samotného oddílu. Nakonec byly vybrány 4 děti (2 děti z Panského domu, 1 dítě z domu Naproti hasičárně a 1 z Mezivodí.). Už samotný výběr neprobíhal jednoduše, další problémy, tentokrát s hygienou, se objevily těsně před odjezdem. Děti tábor nedokončily, nejmladší (z Mezivodí) muselo tábor opustit ze zdravotních důvodů, kdy se u něj projevily akutní problémy s ledvinami a byl posléze hospitalizován v nemocnici v Jablonci nad Nisou. Ostatní tři se pak vrátily domů po týdnu kvůli kázeňským prohřeškům, což úzce souviselo s odjezdem prvního dítěte.

V době výzkumu tato kauza hrozila vyhocením situace a silně narušila vztahy obyvatel SVL s vedením města, které se silně angažovalo ve výběru dětí a přesvědčování rodičů. Neúspěch bohužel některé aktéry sporu utvrdil v tom, jak (negativně) vnímají druhou stranu. Vypjatou situaci nakonec pomohlo uklidnit společné setkání vedení města a organizátorů tábora s dětmi a jejich rodiči, kde se podařilo vyvrátit alespoň některé z informací, které kolovaly v SVL.

Mezi obyvateli SVL totiž panoval (i vinou zprostředkovaných a postupně zveličovaných informací) názor, že děti byly vybrány pouze proto, že „na ně dostali vedoucí peníze“⁴³. Lidé, se kterými jsme mluvili, byli přesvědčeni, že se s „jejich“⁴⁴ dětmi zacházelo jinak (hůře) než s ostatními. Rodiče dítěte, které bylo hospitalizované, dokonce hrozili žalobou. Ostatní rodiče, a to nejen dětí z tábora, opakovaně prohlásili, že své děti už na podobnou akci nikdy nepustí. Negativně to ovlivnilo i jejich ochotu posílat své děti do předškolního zařízení. Po měsíci, když se situace uklidnila, měli konstruktivnější názor – na podobnou akci by měl s dětmi jet vždycky někdo ze SVL.

Pohled vedoucích tábora byl bezprostředně po událostech takový, že děti neměly základní sociální návyky pro fungování ve skupině a jejich zapojení nebylo skoro možné. Vinu dávali špatné výchově ze strany rodičů.

⁴¹ <http://www.liscata.com/>

⁴² Zdroj: Ministerstvo vnitra ČR, <http://www.mvcr.cz/clanek/vysledky-2-kola-programu-prevence-kriminality-2013.aspx>

⁴³ Což je obecně velmi rozšířená představa obyvatel SVL, která se neobjevuje pouze ve Velkých Hamrech.

⁴⁴ Obyvatelé SVL v tomto případě používali označení „naše“ děti ne ve smyslu úzkého rodičovského vztahu, ale označovali tím fakt, že jsou romské, v protikladu k „vaším“, tj. majoritním dětem.

Podle našeho pohledu neúspěch zapříčinil souběh několika faktorů. Šlo hlavně o podcenění míry kulturní odlišnosti dětí ze SVL, které nebyly zvyklé na podobný typ aktivity, a krátký čas na přípravu. Jako nutnost pro případný další pokus se nám jeví větší a dlouhodobější zapojení dětí ze SVL do aktivit oddílu, což by pomohlo nejen dětem, ale i vedoucím v nastavení vhodné komunikace, ve „zvyknutí si na sebe navzájem“. Další možností zvýšení šance na úspěch je také zapojení někoho „zevnitř“ SVL nebo osoby, ke které mají důvěru.

2) Situace na dětském hřišti

Rodiny ze SVL s malými dětmi využívají dětské hřiště v centru města, dochází zde k občasným konfliktům se zástupci majority.

Jak bylo zmíněno na začátku zprávy, rodiny ze SVL mají pocit, že je majorita na hřišti nechce. Někteří se dokonce domnívají, že si jejich přítomnost nepřeje ani starosta – „nějaké maminky říkaly, že nám starosta na hřiště zakázal chodit a ať se jdeme zeptat“.

Z pohledu vedení města jde o to, že v minulosti došlo k rozbití houpačky a starosta rodiny upozornil, že se k vybavení hřiště musejí chovat slušně.

V době výzkumu na hřišti nedošlo k žádné podobné události, zmíněný případ byl staršího data. Proto můžeme v našem hodnocení vycházet pouze ze značně nekonkrétních výpovědí obou stran, kdy šlo spíše o dojmy než o konkrétní události – to by ale nemělo znamenat zlehčení problému. Zde vidíme nutnost předcházet formálními i neformálními cestami (těmi především) možným konfliktům. Pokud už k nim dojde, což nelze žádným opatřením zcela vyloučit, je nutné včasným řešením předejít eskalaci problému⁴⁵.

3) Jediný obyvatel SVL, kterému byl přidělen obecní byt

Pozice koordinátora Technických služeb u vedení města a u obyvatel SVL je popsána výše v kapitole Bydlení. Na začátku bydlení narážela rodina na odpor sousedů, kteří si přišli stěžovat na radnici. Starosta se osobně zaručil za to, že budou nastaveny jasné podmínky soužití. Po roce jsou v domě vztahy obou stran bezproblémové. Majoritní obyvatelé ale tento příklad považují za výjimku, ne za důkaz, že je soužití s lidmi ze SVL možné. Ani vedení města tento krok nebere jako začátek možné systémové změny, ale také jako výjimečný případ u člověka, který se osvědčil. Samotná rodina si bydlení pochvaluje, díky němu se změnilo i jejich postavení u lidí mimo SVL.

Obyvatelé SVL jejich ale situaci vnímají ambivalentně. Na jednu stranu často uvádějí jejich příklad jako pozitivní důkaz, že Romové mohou mezi neromským obyvatelstvem bez potíží bydlet. „Když to jde u nich, tak proč by to nešlo u nás.“ Zároveň jim ale vadí údajné protěžování člověka, který pracuje pro město.

Z našeho pohledu jde o jedinečnou šanci, jak se pokusit zlomit předsudky majority vůči možnosti soužití s příslušníky SVL – což se v tomto jednotlivém případě děje. Nebezpečí je v paušalizaci z obou stran. Majorita musí začít rozlišovat mezi obyvateli SVL ty, kteří projevují

⁴⁵ Jako odstrašující příklad zde můžeme uvést situaci z léta 2013 v Českých Budějovicích, jejichž bezprostřední rozbuškou byl právě konflikt na dětském hřišti.

dlouhodobou snahu, jsou ochotni a schopni začlenit se, a nepoužívat argument „ten je ale jiný než ostatní“ jako důkaz, že soužití s lidmi ze SVL nadále není možné. Lidé ze SVL by zase neměli brát jako křivdu, že někdo byt získal a oni ne. Pokud se městu podaří přesně definovat podmínky, které je k získání bytu třeba splnit a nastavená pravidla v praxi dodržovat, budou se lidé ze SVL moci spolehnout na to, že k úspěchu stačí splnění těchto podmínek. V případě neúspěchu si naopak budou moci být jisti, že jejich snaha nebyla dostatečná. V tomto procesu by městu mohli být nápomocni terénní pracovníci, kteří by obyvatelům SVL vysvětlovali podmínky, odůvodňovali případné neúspěchy a bránili by jim v tom, aby sklouzávali k interpretacím typu „nám byt stejně nikdy nedají“.

4) Poskytnutí přístřeší dvěma rodinám z Mezivodí

Jde o kauzu, kdy bylo na začátku června 2013 dvěma rodinám z Mezivodí, kterým hrozila ztráta bydlení z důvodu výpovědi ze strany majitele, nabídnuto vedením obce možnost provizorního bydlení v přístřeší. Rodiny tuto zkušenost vnímají negativně, obec jim podle nich přidělila tak strašný „byt“, že se raději vrátily na Mezivodí. Vedení města to naopak vnímá jako snahu o řešení krizové situace ze své strany, kterou nejenže rodiny neocenily, ale ještě ji obrátily proti němu. Rodiny byly předem upozorněny na všechny nedostatky, obec chtěla situaci řešit dál, protože přístřeší neposkytuje k dlouhodobému bydlení, rodiny však nevnímaly provizornost řešení.

5) Přidělení obecního bytu v DPS na jaře 2013

Na jaře 2013 město přidělilo obyvateli SVL v částečném invalidním důchodu v domě s pečovatelskou službou. Ten však nabídku nevyužil a ta byla po uplynuté době zrušena. Podle vedení města šlo o nadstandardní pomoc potřebnému obyvateli SVL, kdy za něj zařizovali veškeré formální náležitosti, dotyčný ale nakonec přestal i přes předchozí zájem komunikovat. Zástupci města to berou jako příklad zbytečné snahy vůči obyvatelům SVL, kteří si jí „neváží“. Jako překážku zmiňovali nutnost přizpůsobit se domovnímu řádu, objevil se i názor, že žadatele možná nechtěla pustit rodina, která využívá jeho příjmů z invalidního důchodu. Druhá strana (člověk, kterému byl byt přidělen) to vidí odlišně. Podle první výpovědi mu město nevysvětlilo, co bude muset všechno splnit pro získání bytu, „stále se tvářili, že mi něco dají, ale nakonec to stejně nedopadlo, jako vždycky“. Vnímá tedy spíše údajné překážky ze strany obce.

Z našeho pohledu zde hrála největší role nechut' opustit rodinu, obavy z nutného přizpůsobení se režimu DPS a finanční aspekty na straně žadatele. Ostatní uváděné důvody, což nepřímou přiznal v průběhu dalších rozhovorů, vlastně byly zástupné důvody. Největším problémem byla dle našeho mínění absence jasné komunikace se zástupci vedení města. Obec by na druhou stranu měla respektovat právo na rozhodnutí bez toho, aby tento příklad zhoršoval vyhlídky pro další žadatele.

6) Možnost přidělení obecních bytů pro obyvatele Mezivodí

Vedení města se snaží tlačit na soukromého majitele, aby investoval zpět prostředky, které vybere od nájemníků, a odstranil alespoň nejhorší nedostatky. Pomáhalo také při dojednávání podmínek, za kterých se povedlo odvrátit vystěhování rodin na jaře 2013.

Obyvatelé Mezivodí ale tyto snahy nevnímají. Uvádějí, že jim vedení města ústně přislíbilo v případě, když si odpracují dluhy, pomoc v bytové otázce a přidělení obecních bytů. To se ale podle nich neděje, město je pouze využilo, když bylo potřeba. Vadí jim údajná rozdílnost při posuzování žádostí a potřebnosti, je prý ostatní vnímají jako něco horšího než ostatní.⁴⁶ Zvláště zmiňovali ty, kteří pracují (nebo pracovali) pro město v Technických službách. Když podle mezivodských žádal jeden Rom, který nežil v SVL a pracoval v Technických službách, o větší byt, tak mu nebyl problém takový najít, jim ale řeknou, že není nic volného. (Ve skutečnosti nešlo o obecní byt, zmíněný člověk má podnájem u soukromého majitele.) K příkladu koordinátora TS, který bydlel na Mezivodí a dostal přidělený obecní byt, dodávali „ten je stejně jejich“.

Město naopak zmiňuje nemožnost řešení situace přidělením obecních bytů, a to z několika důvodů. Obec nemá podle jejich zástupců vhodné byty pro tak velké rodiny. Dalším argumentem je špatná pověst obyvatel Mezivodí, kvůli které by je mezi sebe ostatní nájemníci nepřijali, politicky je to neprůchodné. Dalším je obyvateli SVL nevnímaná systémová hrozba. Na místo současných obyvatel Mezivodí by v případě, pokud by získali obecní byty, přišli do uvolněných prostor další sociálně vyloučení, čemuž chce město zabránit.

Na předchozích kauzách, hlavně týkajících se bydlení, lze pozorovat, že obě strany (obyvatelé SVL a zvláště Mezivodí; zástupci města) čekají na první krok, který by měl přijít od druhé strany (v Mezivodí čekají na přidělení obecních bytů; obec čeká zájem o práci, pořádek kolem domu a vstřícnější jednání), zároveň se domnívají, že obě už ten svůj udělali (lidé ze SVL si odpracovali dluh u města; město se zase zapojilo do řešení bydlení v Mezivodí).

Obecněji jde říci, že lidé vně SVL vnímají jejich obyvatele jako ty, kteří se nesnaží současný stav změnit sami a pouze stále něco žádají od druhých – „jsou si vědomi svých práv, ale ne povinností“. Lidé v SVL zas mají pocit, že jsou bráni jako občané druhé kategorie, kteří nemají rovný přístup k možnostem, které mají ostatní (v otázce bydlení, práce, vzdělání i ostatních).

Nedostatky dosavadních integračních snah

Obec a jiní aktéři zaměřují svou pozornost a aktivitu na problémy, které jsou viditelné a v dané chvíli nejpálčivější (například bydlení v Mezivodí). Pokud se v lokalitě neprojevuje viditelný problém, obec ani jiní aktéři nepodnikají žádné kroky. Vyplývá to dle našeho mínění

⁴⁶ „Máme podanou žádost, dával jsem jí i v minulosti, ale až uvidí naše jméno, zmuchlají to a zahodí.“

z nedostatečné kapacity (jak personální, tak časové) všech aktérů. V takové situaci je tato volba logická. Pokud se ale aktéři nezaměří větší měrou na prevenci, budou vždy „o krok zpět“ a řešení krizových situací je bude stát více sil než jim předcházet.

Tento přístup v sobě obsahuje ještě jedno riziko. Nepřímo podporuje pasivitu lidí ze SVL – vzniká mezi nimi dojem, že čím méně se snaží, tím více jim potom bude okolí pomáhat. V rozhovorech to v různých obměnách zaznělo často, „všichni se zajímají o Mezivodí, a nám nepomůžou“. V přístupu města však za dobu výzkumu došlo k posunu, obec si tato rizika uvědomuje a chce se zaměřit na pomoc těm, kteří sami vyvíjejí aktivitu k zlepšení svých podmínek.

Nejčastější a největší problémy z pohledu lidí v SVL a z pohledu výzkumníků

Lidé ze SVL jako největší problém popisují shodně nedostatek práce, a to jak při rozhovorech, tak i při méně formálních příležitostech. Jmenovali práci, respektive její nedostatek, jako základ, na kterém závisí vše ostatní – úroveň bydlení, zadlužení, vztah s majoritou a jiné.

Obyvatelé Mezivodí a Panského domu kladli důraz na problém bydlení, v ostatních lokalitách, kde není stav tolik palčivý, toto téma ustupovalo do pozadí.

V dalším sledu vnímají obyvatelé SVL jako problém vztahy s majoritou, dluhy a exekuce. Problém předlužení a exekucí ale přijímali jako stav, který je vlastně „normální“ a běžný u všech, které znají. Jako problém ho vnímali pouze v kontextu možné zaměstnanosti – „mně se nevyplatí pracovat, když by mi výdělek stejně sebrali exekutoři“, tak by se dal shrnout většinový názor. V této oblasti jako jedinou hrozbu uváděli odpojení od elektřiny.

Vztah s majoritou popisovali jako problematický hlavně v obecné rovině. Pokud jsme se ptali na jejich osobní zkušenosti, první reakcí bylo, že on/ona žádné problémy nemá, s negativními reakcemi se v okolí nesetkává. Jde ale spíše o manifestované přání než o popis reálné situace. Po delším rozhovoru totiž vždy vplynuly na povrch větší či menší problémy se soužitím s majoritou. Až na obyvatele Mezivodí jsme se však nesetkali s přímými obavami nebo strachem, šlo spíše o vyjádření obav z dalšího zhoršení stavu a možnosti vypuknutí nepokojů, které lidé sledují ve sdělovacích prostředcích.

Náš pohled se s míněním obyvatel SVL ve velké většině překrývá. Nedostatek pracovních příležitostí, stav bydlení, předlužení a exekuce, napjatý stav ve vztahu s majoritou – to vše jsou vážné problémy. Co ale na rozdíl od obyvatel SVL vnímáme jako velký problém, je oblast vzdělání. Alarmující je vysoké procento dětí, které mají diagnostikované lehké mentální postižení a vypadávají z hlavního vzdělávacího proudu. Tanvaldskou Základní školu Údolí Kamenice, v jejímž platném školním výchovném plánu je „zachována výuka podle vzdělávacího programu Zvláštní škola“⁴⁷ navštěvuje s touto diagnózou 8 dětí z celkového počtu 11. Pouhé tři navštěvují místní běžnou základní školu ve Velkých Hamrech, z toho je jedna dívka individuálně integrovaná a další začíná první třídu. Pouze jeden chlapec se drží v hlavním vzdělávacím proudu dlouhodobě.

⁴⁷ <http://www.zshortan.cz/userfiles/File/svp/charakteristikaskoly.pdf>

Porovnání socioekonomické situace obyvatel žijících v SVL a mimo SVL

Jak již bylo popsáno výše, celý mikroregion Tanvaldsko se potýká s vysokou nezaměstnaností poté, co největší zaměstnavatelé postupně utlumili a ukončili svou činnost. Míra nezaměstnanosti ve Velkých Hamrech na konci roku 2012 činila 13,2 %⁴⁸ a výrazně převyšovala celorepublikový průměr 9,4 %. Stejná míra nezaměstnanosti byla zaznamenána také o rok dříve, z této doby známe i počet registrovaných uchazečů o zaměstnání – bylo jich 184, z toho 107 bylo v evidenci déle než půl roku a 77 déle než rok. Mezi uchazeči o zaměstnání figurují převážně osoby se středním odborným vzděláním (asi 40 %) a se základním vzděláním + ti, kteří absolvovali praktické školy (asi 34 %).⁴⁹ (Mezi obyvateli SVL je procento osob se středním odborným vzděláním výrazně nižší, naopak převládají absolventi běžných a praktických základních škol.) Přibližně 460 osob (17 %) pak podle vedoucí oddělení nepojistných sociálních dávek ÚP v Jablonci pobírá příspěvek na živobytí.

I když je míra nezaměstnanosti v SVL kolem 40 % (jde o 22 osob), a je tedy výrazně vyšší než mezi majoritou, z vysokého počtu osob pobírajících ve Velkých Hamrech sociální dávky lze odvodit, že vážné existenční problémy (nezaměstnanost, dluhy i udržení bydlení) řeší i vysoké procento zástupců majority. Totéž vztáhnuto na celý mikroregion potvrzovali v rozhovorech zástupci neziskových organizací působících v Tanvaldu (Vedoucí SAS D.R.A.K., 2013).

Dá se tedy říci, že v ohrožení sociálním vyloučením hraje etnicita důležitou, ne však určující roli.

Nutnost řešit situaci komplexně v celé obci

Obecně jde říci, že všechny kroky, které budou řešit situaci v SVL, musí být dobře komunikovány s co nejširší základnou občanů Velkých Hamrů. Je zde totiž reálná možnost, že občané začnou intervence vedoucí ke zlepšení podmínek v SVL brát ne jako něco, co ve výsledku pomáhá celé obci, ale jako nemístné protěžování jedné skupiny obyvatel (i teď vnímané jako problémové), což v důsledku může vztahy naopak zhoršit.

Pokud bude mít město snahu řešit dlouhodobě neutěšenou bytovou situaci obyvatel SVL (jde hlavně o Mezivodí a Panský dům), bude muset změnit svou politiku přidělování obecních bytů. To v současné situaci vyžaduje komplexní řešení, které se dotkne celé obce (vytvoření bodového systému přidělování bytů, vytvoření kapacity sociálního bydlení). Změny by neměly být šité na míru řešení problémů SVL, ale musí zlepšit situaci i pro ostatní občany.

Další oblastí, která je nutná řešit komplexně, je vzdělání. Pokud mají ve větší míře děti ze SVL začít navštěvovat místní mateřskou i základní školu, musí se na tuto změnu připravit nejen sama školská zařízení, ale i rodiče budoucích spolužáků. Zde jde hlavně o zaručení toho, že se nesníží kvalita poskytovaného vzdělání.

⁴⁸ Podle kvalifikovaného odhadu analytika Úřadu práce v Jablonci nad Nisou.

⁴⁹ Tyto údaje odpovídají konci roku 2011, od té doby se uchazeči evidují v novém informačním systému, který neumožňuje získání potřebných dat. (ÚP Jablonec nad Nisou)

Vztahy mezi lidmi uvnitř a vně SVL

Jak už bylo naznačeno v předchozích kapitolách, kvalita a četnost vztahů mezi lidmi uvnitř a vně záleží na tom, z jaké rodiny pocházejí, zda ve Velkých Hamrech vyrostli, měli zaměstnání apod. Nejde proto generalizovat, mezi obyvateli SVL jsou (a nejenom v této oblasti) velké rozdíly. Rodiny, které přišly v první vlně (dvě již ve Velkých Hamrech nežijí), se samy považují za plně integrované, jejich děti chodily do místní školky a základní školy. Existují zde proto obecně lepší vztahy s majoritou, než v případě dalších rodin. „Nás všichni znají, zeptejte se“, byla jejich nejčastější reakce. Příslušníci těchto rodin také nejčastěji žijí mimo SVL mezi majoritou. Rodina, která přišla v osmdesátých letech, se vnímají také jako „starousedlíci“, s majoritou už mají ale výrazně menší kontakt⁵⁰. Na přímou otázku, zda mají přátele mimo SVL, odpovídali „mám, pozdravíme se“, bližší kontakt však neuváděli. U členů velkorodiny z Mezivodí, která má ve Velkých Hamrech zdaleka nejhorší pověst, jsou kontakty s majoritou minimální.

Vztah majority k obyvatelům SVL nebylo v rozsahu této analýzy možné detailněji zkoumat tak, abychom byli schopni reprezentativního vyjádření. Z rozhovorů s aktéry z řad majority a neformální konverzaci při provádění výzkumu však vyplynulo, že většina majority východiska pro svůj vztah k obyvatelům SVL redukuje a identifikuje na vztah k obyvatelům Mezivodí. Z toho také vznikají největší komunikační bariéry. Příslušníci majority přestávají rozlišovat mezi obyvateli SVL a uplatňují princip „kolektivní viny“. V reakci na to se mezi obyvateli SVL upevňuje dichotomie my x oni.⁵¹ To vede k prohlubování příkopů mezi oběma skupinami.

Sociální kapitál rodin, funkčnost sousedství

Sociální kapitál rodin leží hlavně v příbuzenské síti, která zahrnuje nejen hamrovské SVL, ale i zasahuje i do okolních obcí v regionu (Tanvald, Desná, Smržovka, Plavy). Rodinou se zde nemyslí nukleární jednotka (rodiče-děti) nebo nejbližší příbuzní (prarodiče), ale obsáhlejší síť širšího příbuzenstva. Jak řekl jeden z respondentů na otázku, kolik má příbuzných: „Nevešli by se do jednoho tanečního sálu, mám jich tak tři tisíce.“ Ač šlo o jasnou nadsázku, je z tohoto prohlášení patrné pojetí, kdo všechno je pro obyvatele SVL příbuzný.

Tato příbuzenská síť zasahuje (a je vlastně primární) do mnoho oblastí života obyvatel SVL – migrace, bydlení, ale i získávání práce. Jelikož prakticky nikdo ze SVL není oficiálně ekonomicky aktivní, pracovní příležitosti získávají (až na výjimky) pouze neoficiální cestou – a to většinou přes příbuzné. I když největší neoficiální zaměstnavatel obyvatel SVL stojí na první pohled mimo tyto sítě, při bližším pohledu – a s přihlédnutím na širší koncept příbuzenství než je u majority – je s lidmi, kterým poskytuje práci, často příbuzensky spřízněn.

⁵⁰ Jde hlavně o obyvatele domu Naproti hasičárně.

⁵¹ V rozhovorech lidé ze SVL velmi často používali rozdělení např. „...to udělali naši...“ nebo naopak „...vaši lidé mohou...“.

To platí hlavně pro rodiny, které nemají kontakty vně SVL. Ostatní rodiny, které jsme zmínili již v předchozí kapitole, mohou navíc čerpat z kontaktů, které si vytvořili během školní docházky nebo se spolupracovníky. Pro ně zůstává příbuzenská síť důležitou, ne však výhradní možností.

Jinak řečeno, původní rodiny si ve Velkých Hamrech vytvořily vazby vně SVL – v dlouhodobém sousedství, ve škole, v zaměstnání, při společné sportovní aktivitě, ze kterých mohou těžit. Rodiny, které přišly do Velkých Hamrů později, mají podobné možnosti velmi limitovány.

Možnosti participace lidí z lokalit na změnách v obci

V současné době je míra participace obyvatel na veřejném životě obce velmi nízká, blíží se nule. Jelikož je struktura obyvatel SVL různorodá, liší se i jejich motivace i potenciál k možnému prolomení dané situace.

Většina lidí z SVL lokalit nemá zájem účastnit se veřejného života obce. U části z nich jde o výše zmíněnou nízkou kvalitu vzájemných vztahů s majoritou a absenci identifikace s obcí a ostatními občany. Pasivita je pak daná jednak přístupem samotných obyvatel SVL, tak i postojem majority, která (i v maličkostech) dává najevo, že obyvatele SVL nebere jako plné občany svého města.

Téma „rozhodují o nás“ je s SVL komunitě silné, není zde ale taková autorita, která by měla zájem situaci měnit.

Obecně se dá říci, že lidé ze SVL necítí ze strany majority vstřícnost, „otevřené dveře“. Pokud by se toto změnilo, změnil by se i postoj alespoň části obyvatel SVL a poté by se zvýšila možnost aktivního zapojení se do veřejného života. Je ale nutné podotknout, že nejde o krátkodobý proces a první výsledky se mohou projevit až za relativně dlouhou dobu.

Závěr

Klíčové elementy dynamiky sociální exkluze

Jaké jsou klíčové elementy dynamiky sociálního vyloučení v obci? Jde o komplex mnoha faktorů, které se navzájem ovlivňují. Jsou to zejména:

- Vysoká nezaměstnanost
- Nízká nebo žádná kvalifikace
- Nedostatek pracovních míst pro lidi s nízkou nebo žádnou kvalifikací a tím vysoká konkurence na pracovním trhu
- Skrytá diskriminace při výběru zaměstnanců
- Závislost na sociálních dávkách
- Předluženost (dluhová past)

- Pracovní uplatnění pouze v šedé nebo ilegální ekonomice
- Nedostatečné vzdělání
- Nízká kvalita bydlení
- Obava majority ze soužití s Romy
- Neexistence prostupného bydlení a sociálních bytů pro sociálně vyloučené

Jak je detailněji popsáno výše, současní sociálně vyloučení lidé (nebo jejich rodiče) do Velkých Hamrů a obecně do mikroregionu Tanvaldsko přišli za prací z východního Slovenska. Pracovní příležitosti nabízely velké textilní závody, které potřebovaly méně kvalifikovanou pracovní sílu. Vedle zaměstnání pak ve Velkých Hamrech podniky přidělovaly těmto lidem byty v domech, které byly na konci devadesátých let dvacátého století často privatizovány a přešli i s nájemníky do rukou soukromým majitelům. (Ze dvou takových domů se posléze staly SVL.)

V devadesátých letech přišlo postupné utlumování výroby a později i uzavření textilních závodů, které byly hlavními zaměstnavateli. Ve Velkých Hamrech i v celém regionu narostla nezaměstnanost, která se i dnes drží nad celorepublikovým průměrem. V této situaci byla nejohroženější právě skupina pracovníků s nízkou kvalifikací, dnešní SV lidé byli propouštěni mezi prvními. Na pracovním trhu se se snížením počtu míst zvýšila konkurence, což opět nejtvrději dopadlo na lidi s nízkou nebo žádnou kvalifikací. Právě **vysoká nezaměstnanost lidí s nízkou nebo žádnou kvalifikací** je klíčový element v dynamice SV. Pokud se k ní přidá ještě romská národnost, šance na získání zaměstnání se ještě snižuje. Jako další důležitý element totiž působí také **skrytá diskriminace při výběru zaměstnanců**. Lidé jsou tak závislí na **sociálních dávkách**. S dlouhodobou nezaměstnaností souvisí i další problém, a tím je **předlužení**. Pokud má člověk vysoké dluhy spojené s exekucí, ocitá se v dluhové pasti, kdy se mu vlastně ani nevyplatí pokoušet se získat práci, jelikož velká část případného platu jde na splácení pohledávek věřitelů. Platové ohodnocení práce je navíc nízké a sociální dávky v porovnání k tomu relativně vysoké, takže další často uváděný argument pro setrvání v závislosti na sociálních dávkách zní, že pracovat na platnou smlouvu je ekonomicky nevýhodné – člověk ztratí víc, než vydělá. Ve Velkých Hamrech je tento argument navíc dokládán na jenom reálném případě. Jediná šance přivýdělků je tak **v šedé zóně ekonomiky** (práce bez platné smlouvy pro nelegální zaměstnavatele) nebo v horším případě **ilegální činností** (nejčastěji drobné krádeže kovů). Důsledkem výše zmíněných jevů je **rezignace na uplatnění mimo SVL** a tím pádem i k nižší zájem o soustavné vzdělávání, což vede k horším studijním výsledkům bez pokračování na střední (či vyšší) školu. To ústí do **nedostatečného vzdělání** a nízké kvalifikace, kde se kruh uzavírá.

Souhrn těchto problémů pak ústí v nedůvěru mezi majoritou a sociálně vyloučenými, která se nejvíce projevuje v otázce bydlení. Majorita má **obavy ze soužití se sociálně vyloučenými** (což je v tomto případě pro majoritu spojeno s romskou národností), ti jsou proto dotlačeni reálnou nemožností sehnat bydlení mezi majoritou (vysoká akontace, nepřijímání romských nájemníků) k sestěhovávání v objektech v soukromém vlastnictví s **nízkou kvalitou**

bydlení, kterou svou činností často ještě snižují. Pro majitele jsou díky vysokým příspěvkům a doplatkům na bydlení výhodnými nájemníky takových objektů. Město nemá potřebnou **kapacitu sociálních bytů** a ani jasná pravidla pro **prostupnost bydlení** pro ty, kteří mají snahu svou situaci změnit.

Adaptace na tyto omezení je se pak promítá do sdílených a reprodukováných životních strategií obyvatel daných lokalit. Systém těchto sdílených hodnot, norem, idejí a životních strategií ale platí pouze v rámci sociálně vyloučených lokalit a sociální vyloučení jejich obyvatel upevňuje.

Slabá a silná místa místní integrační politiky

Jako slabá místa místní integrační politiky se jeví několik oblastí. Jde hlavně o bydlení, nedostatečnou nabídku sociálních služeb, malý počet dětí ze SVL navštěvující místní školku a základní školu a malé možnosti aktivit mládeže a mladých dospělých.

V oblasti bydlení je slabým místem nastavení bytové politiky, kdy neexistence jasných komunikovaných pravidel při přidělování bytů vede obyvatele SVL jak k nereálným očekáváním, tak na druhé straně k rezignaci, protože v obou případech chybí jasné podmínky, jejichž splnění vede k přidělení obecního bytu. Méně formalizovaná pravidla s vysokou mírou ovlivnění osobním názorem přidělovacích sice umožňují lepší a flexibilnější přihlídnutí k situaci žadatelů, v obyvatelích SVL ale posilují přesvědčení, že oni na obecní byt nedosáhnou nikdy. (Jak poznamenal jeden respondent: „Nerad bych čekal dalších dvacet let, než zase přidělí město byt Romovi.“) Dalším slabým místem, které souvisí s prvně jmenovaným, je past, ve které se ocitá vedení města. I kdyby přidělilo obecní byt rodinám z nejhorších lokalit, okamžitě jejich místo zaujmou noví sociálně vyloučení nájemníci, čemuž chce město zabránit. Město také nemá vhodné byty, kam by mohlo sociálně vyloučené umístit. Město tak deklaruje snahu řešit podmínky svých občanů, nemá ale vhodné nástroje pro to, aby tak skutečně mohlo činit.

Dalším slabým místem je neexistence Sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi (SAS) nebo nízký rozsah Terénního sociálního poradenství (TSP). Rodiny se tak setkávají pouze s represí, v krizových situacích se nemají na koho obrátit.

V místní integrační politice lze najít další slabé místo, které přímo souvisí s předchozím. Je to velmi nízké procento dětí, které navštěvují místní předškolní zařízení a poté i základní školu. Škola (a potažmo i školka) totiž neplní pouze vzdělávací funkci, ale děti ze SVL si v ní osvojují i důležité sociální návyky – což škola s téměř sedmdesátiprocentním podílem romských žáků, jako je to v případě tanvaldské školy, nabídnout nemůže. V průběhu školní docházky v místě bydliště se také vytváří důležité vztahy dětí s příslušníky majority, které si děti přenášejí do dospělosti a jsou pro lepší integraci nezbytné. Školní prostředí se může stát přirozeným komunitním centrem, kde se mohou příslušníci různých komunit blíže poznat a odbourávat zažité předsudky. Město také nabízí málo vhodných aktivit pro mládež a mladé dospělé.

Silným místem integrační politiky města je naopak vůle situaci změnit, která se projevuje v aktivním přístupu k této oblasti a ochotě zkoušet nová řešení. Jde nejen o institucionální

změny, ale také o osobní přístup vedení města (a Technických služeb), který jde daleko za rámec povinnosti.

Jako příklad můžeme uvést strategii bezdlužnosti – možnost odpracování dluhů vůči městu. Tato možnost zabraňuje kumulaci starých dluhů. Zvyšuje také možnost zaměstnat ty, kteří se osvědčí. Obyvatelé SVL se tímto způsobem zbavili dluhů za rok 2012.

Dalším silným místem je snaha o vytváření a udržení pracovních příležitostí pro obyvatele SVL v Technických službách města. Dvěma pracovníkům, kteří se osvědčili, po skončení veřejně prospěšné práce dotované Úřadem práce zajistilo město práci na stálý pracovní poměr.

Identifikace oblastí nutné intervence v rámci lokálního partnerství

První oblastí, kde je nutné v rámci lokálního partnerství intervenovat, je školství – jde hlavně o předškolní výchovu a udržení dětí v hlavním vzdělávacím proudu.

Není náhodou, že všechny děti, které chodí do ZŠ ve Velkých Hamrech, prošly předškolním vzděláním. Předškolní výchova – jmenovitě mateřská školka - se po zrušení povinného přípravného ročníku jeví jako nezbytná podmínka pro úspěšné začlenění do školy hlavního vzdělávacího proudu. Pro úspěšné zapojení dětí ze SVL je nutné intervenovat na straně rodičů i na straně mateřské školy. Kapacita mateřské školy je totiž dlouhodobě naplněná a proto sama škola nevyvíjí snahu začlenit děti, které z jejího pohledu přinášejí problémy. Hlavní překážkou je z pohledu školky hygiena (u dětí ze SVL se opakovaně objevují vši), pokud na ni podle vyjádření školy učitelky upozorní, rodiče si to berou jako osobní útok a děti dále nepokračují. Ze strany rodičů pak hlavní roli hrají údajná nechuť školky děti ze SVL přijímat a obavy z ceny, i když děti rodičů v hmotné nouzi školkovně neplatí. Intervence by proto měla být zaměřena na překonání informačních bariér a zlomení oboustranných předsudků. Dále by pak měla směřovat k motivaci mateřské školy k přijímání dětí ze SVL a metodické (nebo dokonce personální) pomoci.

Udržení dětí ze SVL v místní základní škole je druhá priorita v oblasti školství. Pouze 3 z 11 dětí ze SVL navštěvují ZŠ Velké Hamry I.⁵² Rodiče ze SVL totiž často své děti dávají (po absolvování vyšetření v PPP nebo SCP) do tanvaldské školy rovnou po zápisu. Pokud dítě nastoupilo do Základní školy v Hamrech, pak bylo nejčastěji přeřazeno ze školy hlavního vzdělávacího proudu již na začátku prvního ročníku. Také zde je nutno působit na obě strany, rodiče i představitele školy. Školu by měla opatření motivovat k udržení dětí, které se zpočátku jeví jako pomalejší, a k vytvoření vyrovnávacích nástrojů (zřízení místa asistenta pedagoga, aktivní spolupráce s rodiči, možnost doučování). Na straně rodičů by pak intervence měla mířit na zvýšení informovanosti rodičů, kteří si často neuvědomují důležitost svého rozhodnutí, a zvýšení jejich povědomí o důležitosti vzdělání.

⁵² Ostatních 8 chodí do základní školy v Tanvaldu, která ale učí podle vzdělávacího programu Zvláštní škola, ŠVP je vypracován na bázi Rámcového vzdělávacího plánu pro žáky s lehkým mentálním postižením.

S tím souvisí potřebnost rozšíření nabídky sociálních služeb. Jde hlavně o zavedení služby obdobné programu Maxík⁵³, v němž jde o přípravu dětí na přechod do základní školy a pomoc v první třídě, které nabízí mateřské a dětské centrum Maják v Tanvaldu. Širší záběr by měly pokrýt Sociálně aktivizační služby (SAS) pro rodiny s dětmi, které by zvyšovaly kompetence dětí a jejich rodičů. V současné době tuto oblast obsluhuje pouze OSPOD, který je ale dohledový orgán. Intervence by v tomto případě měla směřovat k zavedení této sociální služby přímo ve Velkých Hamrech, a to terénní formou. Další oblastí je zintenzivnění terénních programů. Terénní sociální práce (TSP) by se měla věnovat nejenom problematice bydlení, ač ta je ve Velkých Hamrech nejpalčivější, ale i otázce předlužení a zvýšení finanční gramotnosti.

V oblasti bydlení nejde jen o působení terénních programů, které jsou důležité, ale hlavně o nastavení systému propustného bydlení. Zde by měla intervence směřovat hlavně k vypracování jasného a závazného bodového systému pro přidělování obecních bytů a vytvoření kapacit sociálního bydlení.

Další oblastí je zapojení do veřejného života obce, a to jak dětí, tak dospělých. V případě zapojení dětí by mohlo jít o rozšíření působení nízkoprahového klubu z Tanvaldu do Velkých Hamrů nebo vytvoření ekvivalentu jeho služeb. U dospělých se jako nejreálnější jeví udržení stávajícího zájmu⁵⁴ o sportovní aktivity uvnitř komunity a podpora těch, kteří jsou ochotni takovou aktivitu organizovat (viz fotbalový turnaj). Cílem by mělo být vytvoření a udržení dlouhodobé aktivity, intervence pak musí směřovat k „organizátorům“ z řad obyvatel SVL, na vedení města (kvůli podpoře) a na vedení místního sportovního klubu (kvůli umožnění aktivit). Dalším krokem by pak bylo posílení aktivit, ve kterých by participovali jak zástupci majority, tak SVL.

⁵³ <http://www.mdcmajak.estranky.cz/clanky/aktuality-a-akce/stimulacni-projekt-maxik-2013.html>

⁵⁴ Připomínáme, že jde o stav v době výzkumu.

Seznam použité literatury a zdrojů

Podklady od institucí:

Údaje od bytové referentky obce Velké Hamry

Údaje od finanční účetní obce Velké Hamry

Údaje od mateřského a dětského centra Maják v Tanvaldu

Údaje od NNO Most k naději Liberec

Údaje od NZDM v Tanvaldu, Oblastní charita Most

Údaje od Obvodního oddělení PČR Tanvald

Údaje od OSPOD Tanvald

Údaje od SAS D.R.A.K. Liberec

Údaje od správce domu na Mezivodí

Údaje od starosty obce Velké Hamry

Údaje od tajemnice MěÚ Velké Hamry

Údaje od Technických služeb Velké Hamry

Údaje od ZŠ a MŠ Velké Hamry II

Údaje od ZŠ Masarykova

Údaje od ZŠ Údolí Kamenice

Údaje od ZŠ Velké Hamry I

Údaje z Katastrálního úřadu pro Liberecký kraj, Katastrální pracoviště Jablonec nad Nisou

Údaje z Úřadu práce Jablonec nad Nisou

Údaje z Evidence obyvatel obce Velké Hamry

Údaje ze sociálně správního odboru obce Velké Hamry

Elektronické zdroje:

http://jablonecky.denik.cz/zpravy_region/komunitni-centrum-nejspise20120118.html

<http://severo.ceskereality.cz/rodinne-domy/cinzovni-domy/?id=YFN12716323209>

http://www.casaonline.cz/wp-content/uploads/2009/12/Eticky_kodex_CASA.doc

http://www.esfcr.cz/mapa/int_CR.html

<http://www.liscata.com/>

<http://www.mdcmajak.estranky.cz/clanky/aktuality-a-akce/stimulacni-projekt-maxik-2013.html>

<http://www.msvh.cz/word/tridy>

<http://www.mvcr.cz/clanek/podporene-programy-prevence-kriminality-na-rok-2013.aspx>

<http://www.mvcr.cz/clanek/vysledky-2-kola-programu-prevence-kriminality-2013.aspx>

http://www.tanvald.cz/download/komunitni_centrum.pdf,

http://www.tanvald.cz/download/kp_tanvald_final.pdf

<http://www.velke-hamry.cz/o-meste/hamrovske-listy-1/>

<http://www.zshortan.cz/userfiles/File/svp/charakteristikaskoly.pdf>

www.googlemaps.com

www.mostknadeji.eu